

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Historia Provinciæ Paraquariæ Societatis Jesv

Techo, Nicolas

Leodii, MDCLXXIII.

Liber Decimus.

urn:nbn:de:hbz:466:1-38528

HISTORIÆ PROVINCIAE PARAQUARIÆ

SOCIETATIS JESU

LIBER DECIMUS.

NEUNTE Anno currentis sæculi trigesimo secundo, comitiis provincialibus Cordubæ habitis, Joannes Baptista Ferrufinus Italus, afflictæ Provinciæ auxilia ab Rege Catholico & Mutio Vitellesco Generali postulaturus, plurimorum suffragiis eligitur. Corduba luxit Philippum Guevaram Simançæ in Hispaniâ natum, utilem admodum rerum externarum administrum, præter cæterarum virtutum exercitium, singulis diebus aliquâ pii animi significatione ab Deo flagitare solitum felicem vitæ exitum, quâ assiduitate evicit, ut mortem non tantum intrepidus, sed etiam alacer exciperet, & instare nunciantem suavissimè amplecteretur. Tucumania eâ tempestate bello Calchaquinensi, fame, illuvie & peste, non sine Apostolicarum excursionum detrimento afflictabatur. Non obstantibus tamen tot impedimentis, Joannes Cereçeda, & Joannes Dias Ocania, per Cordubensem tractum exeurrentes, non paucis mortalibus Baptismum contulere. In remotissimis locis reperere homines adeo sacrorum nostrorum rudes, ut affirmarent, se nunquam Sacrosanctæ Missæ Sacrificio adfuisse: & quod mireris, multi decrepitæ ætatis senes per plurimos annos innocentiam conservarant, qui, percunctantibus Patribus, quomodo tandiu sine sacrorum subsidiis, & in summa libertate, peccata vitassent? respondebant, se ad eam ætatem nequaquam perventuros fuisse, si iram Divinam peccatis provocassent. Idem Joannes Cereçeda aliò translatus, & Didacus Barios, fluminis Salsi accolæ bimestri spatio lustrantes, Exhomologesi, Baptismorum collatione, pellicum demptione, magnam utilitatem attulere. Estecensis civitas multis repentinis mortibus, peste & terræ motu afflictissima fuit, tertia pars urbis subita concussione subversa, omnium animis terrore consternatis, præsertim cum in aère audire sunt præliantium voces: è nostro Collegio Venerabile Sacramentum, ne ruinâ obrueretur, in forum educitum, ab civibus sospitatem flagitantibus, pænè totâ nocte accensis facibus frequentatum est; qui, metu discusso. cœleste rursum Numen irritavere: urbe in partes discissâ, & jamjam sumptis armis in seditionem abiturâ, nisi nostri intercessissent partium capitibus industriâ pacatis. In urbe Sancti Michaëlis germani fratres in mutuam ruentes perniciem, direttore sodalitatæ Marianæ adnitente, dexteræ sibi dedere testes pacificatarum voluntatum, mutuo sibi pedes osculantes; cum tamen jam hinc ab anno nec provinciæ Prætor, nec alii præstantes viri eos reconcilare potuissent. Inda mulier, post approbatum in animo perpetrandæ luxuriæ desiderium, caligantibus oculis nunquam potuit vultum imaginis Virginæ in templo nostro patentem cernere, quem tamen mutatâ voluntate videre meruit. Rioca urbs serò luxit, non obtemperasse nostris Concionatoribus, in Indorum gravamina pro suggestu declamantibus, dum se ab Calchaquinis rebellionem continuantibus deformatam vidit.

HIERONYMUS Cabrera, nobilis eques, moturus in hostem, Socios expeditionis comites habere voluit: qui, ne Societatis nomen apud Indos odiosum facerent, diu repugnare: sed tandem Ducis authoritati cedendum fuit, affirmanti sine uno saltem è nostris, cui plus fideret, quàm armatis copiis, ad bellum non iturum. Franciscus Hurtados, Socius impiger, cum eo profectus,

CAPUT

I.

Per Tucumaniam gesta congeruntur.

1632.

Philippi Guevaram mors.

Per Cordubæ tractum excursus.

Innocentiam longam vitam parit.

Estecum terra motu concutitur.

Socii Estecenses pacificati.

Luxuria desiderium caligantibus oculis nunquam potuit vultum imaginis Virginæ in templo nostro patentem cernere, quem tamen mutatâ voluntate videre meruit.

Rioca urbs ab Calchaquinis irruentibus.

CAPUT

II.

Inter bellum tumultus Socii multum memoratu digna.

*Franciscus
Hurtadus
militis co-
mitatur.*

*Indo paci-
ficat.*

*Barbari So-
cietatem
astimant;*

TUQUAD

1

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

1607 159

non parvam domitarum gentium laudem meruit. Primo impetu cum Guandacolibus, Capaianis, & Famatinae vallis incolis, Hispani Cabrera Duce feliciter pugnare: post pugnam hostes, comperto, Franciscum Hurtadum, qui superiori anno ad eas gentes Apostolicè excurrerat, in comitatu esse, missis nunciis enixè ab eo postularunt, ut pacis arbiter esse vellet. Acceptatâ procuratione, factionum primores Hispanorum Duci se stitère, pacis condiciones, ex sententia ferme Francisci Hurtadi ad Indorum levamentum compositas, accipientes. Satis constat omnes pagos Famatinae vallis ad Regis Catholici obsequium eo modo fuisse reductos. Nobile fuit hostium erga instructores quondam suos benevolentiae testimonium, qui destructis omnibus circumquaque Hispanorum villis, & abactis pecoribus, Societatis jus intactum reliquere, dictantes, ali dignos esse eos, qui animis plurimam utilitatem, & corporibus nullam noxam, adferrent. Ruptâ pace, Capaianis, Guandacoles, & Calchaquini, ictu simul foedere, in id conspirarunt, ut quidquid esset Hispani sanguinis, nullo sacrorum respectu perderent, adèd inviolabili execratione, ut suae nationis feminas eo solo nomine trucidarent, quòd ab Hispanis constuprata externum sanguinem admisissent. At cum de Societate ageretur, communi partium consensu sancitum, eam esse conservandam, & etiam tempore belli ad curam animarum suarum invitandam, quòd longo experimento didicissent feminis suis non insidiari. Domititerum gente, in Famatinae vallis mediterraneo arx exstructa est, in qua Franciscus Hurtadus utilem planè Hispanis, & devictis Indis, operam navavit; donec Riocam, Joannis-Baptista Sampsonis funus curaturus, revocaretur. Nam postquam Londinum destructum est, Hispani & Indi Londinenses, furori hostium superstites, Riocam magno numero concedentes, famem, & ex fame pestem in modicam urbem, & tot alendis impari, invexerant, magna mortalium strage; quibus interveniens noster Sampson, hausta luc, anno aetatis quadagesimo quinto, vivere desierat. Barlota, Neapolitani regni oppidum, cum mundo genuit. Impetratâ missione Indicâ, Calchaquinis domandis impositus, adito saepe inter sagittas, & Barbarorum debacchationes vitae periculo, per aliquot annos perduravit. Animi dotes, Apostolicis laboribus pares, & mortem vitae non absimilem, habuit. Nullus ante ipsum linguae Calchaquinae artem utilius scripsit, aut melius calluit. Saltensis Collegii Socios, utiliter excurrere assuetos, Calchaquinense bellum domi diu continuit; plerisque Indorum amicorum pagis, & Hispanorum villis usque ad Chili regni terminos deletis. Postquam verò aliquantulæ induciæ concessæ sunt, Petrus Hortensius, & Andreas Valera, octo residua Barbarorum municipia adcentes, exiguum planè fructum collegerunt, viginti tantum capitibus baptizatis, octodecim pellicaribus in legitima matrimonia conversis, & aliquot aliis aliter expiatis. Ulteriori emolumento obstitère gentis mores, avitâ sceditate & bellorum inquinamentis eousque depravari, ut totos ferme dies aut vino maderent; aut totum Eumenidum agmen furendo representarent. E Peruvia ad refranandos Calchaquinos missæ Hispanorum cohortes, materiam præbuere Saltensibus Sociis frequenter ad castra, & utiliter, excurrendi. Hic appendam, præcipuam Boni-aëris Collegii gloriam stetit in baptizandis Aethiopibus, ex Africâ apportatis, & componendis Republicæ capitibus, ob habendi cupidinem, & honoris tuendi nimiam sollicitudinem, sæpè discordantibus.

CAPUT

III.

Marcellus

Lorençana

moritur &

laudatur.

Ejus nobilitas.

studia.

studia.

IN Assumptionis urbe morte sublatus est Marcellus Lorençana, ab Nieremborgio jure merito illustribus Societatis Heroibus adscriptus. Hunc Legio urbs, cognominis regni caput, orbi produxit. Progenitores habuit Joannem Rodericum Lorençanam, equitem generosum, & Mariam Pontiam, seu Ponçe de Leon, paricum matito natalium splendore, morumque ac vitæ honestate, inclutam. Sed neque Marcellus noster derivatam à parentibus nobilitatem degeneri socordiâ obscuravit: quippe eâ virtute primos aetatis annos in patria, & mox adolescentiam in Academia Complutensi, transegit, ut dignissimus habitus sit, qui in Societatem Jesu adscriberetur. Sub Joanne Peraltâ, viro Asceticæ artis peritissimo, Religionis tyrocinio posito, Philosophiam Ludovico Paltrâ, & Theologiam Compluti Francisco Suariorum

Doctoribus,

Doctoribus, didicit. Humanis Divinisque scientiis sub tantis viris excultus, cum quemvis Religiosi honoris gradum in Europa luce ascendere posset, adnitente Didaco Zunigâ, Peruvix Procuratore, in Indiam ab Claudio Aquaviva Generali mitti meruit. Circa annum præteriti sæculi nonagesimum secundum Limam appulsus, religiose recusato Theologiæ docendæ in Quitensi regno munere, maluit in Paraquariam, septingentarum leucarû itinere, ad Barbaros erudiendos concedere. Ante fundationem Provinciæ, post Alonsum Barzenam, Assumptionis urbis sedi magno Hispanorum & Indorum emolumento præfuit. Sedem in Collegium versam, nullus alius eo diutiùs gubernavit. Porrò quas molestias in diuturno regimine tolerârît; quàm utiliter ad longinqua loca excurrerit; quæ in fundando primo Paranz oppido pericula adierit; quid in Guairania & Tucumania pro augenda Dei gloria factûrît, Nicrembergius in viris illustribus, Didacus Boroa Provincialis speciali libro, & ego sparsim in hoc opere suo quoque tempore tradidimus. Hic attexam, quæ annis alligari de tanto homine non potuerit. In Hispania adhuc versanti demandata ipsi fuerat Ducis Feriæ, in domo nostra Complutensi subinde diversantis, cura; ab quo interrogatus de parentibus & patria, respondit, matrem suam esse Societatem, nec alium parentem agnoscere, eandemque patriam suam esse: multùm applaudente modesto juveni Duce, virtutem ex contemptu mundi æstimare solito. E Pontia Legionensi nobilissima familia fuisse ortum, hujus Provinciæ Socii tum solummodò cognovere, cum, eo mortuo, authenticæ litteræ id testantes apertæ sunt. Ab Claudio Aquaviva in Chilenis regni Collegii primarii Rectorem designatus, labores inter Paraquarienses Indos continuare præoptavit, & obtinuit. Gravem morbum ex eo aliquando contraxit, quòd intellexisset brevè se Provinciale futurum: nec ante convaluit, quàm cognovit negotium fuisse disturbatum. Sciscitatus ab Paraquariæ Prætorè, quid delegibus pro servitio Indorum abs se latis sentiret, constanter respondit injustas esse, & nî eas rescinderet, æternas pœnas irato Deo daturum. Per quadraginta & novem Religionis annos in summis etiam Paraquariæ caloribus, extra statuta cœnæ & prandii tempora, nisi ter per modum medicinæ, nunquam bibit. Nec acetum, nec salem, nec alias gustûs illecebras, ordinario cibo aliquando adhibuit. Herniæ, stomachi, & capitis doloribus afflictissimûs, vix aliquo die lectulo decubuit, aut ab faciendo abstinuit. Commissarii sanctæ Inquisitionis onus per diu sustinuit, infractò semper contra malevolos animo. Si quas molestias ab occultis aut palam Societati infensis pateretur, Religiosæ tolerantix palliolo se involvens, ostendebat nihil sibi magis cordi esse, quàm bene agere, & innocenter multa pati. In fundatione primi ad Paranam oppidi, dæmon apud suos Ariolos verba faciens, nihil inculcabat magis, quàm ut Lorençanam averfarentur: & vice versâ Lorençana dæmonem ita exagitabat, ut eo ex antiqua possessione pulso, Paranensium primitias tandem Christo asseruerit. Per viginti annos in Assumptionis urbe nunquam fermè panem gustavit. Linteamina ad decumbendum nisi senex & æger non admisit. Gossipinâ veste malè tinctâ utebatur, quo in habitu Episcopi, Prætores, & Magistratus, eum summo opere venerabantur, tacitum censorem pertimescentes. Nimius fuisse in conservandâ castitate dici posset, nisi experimento constaret hujus virtutis integritatem remediorum insolentiâ conservâti. Fuit, qui sponsam eâ se lege ducturum diceret, dummodo ipsa priùs sponderet se tantummodo apud Lorençanam castissimum Sacerdotem peccata deposituram. Post tot annos in Paraquariæ metropoli exactos, nullam matronarum aut Virginum, quarum plerisque aures confitentibus dabat, de facie noverat. Nunquam pœnitentes fœminas ad se venientes filiarum nomine appellabat, aut Hispanas mulieres Paraquariensi idiomate alloquebatur, quòd utrumque familiarem nescio quam blanditatem saperet. Paranenses Barbaros Angelicâ castitate potiùs, quàm eloquentiâ, convertit ad fidem; admirantibus Barbaris, hominem carne vestitum, inter nuda passim corpora, ac si cadaver esset, nihil vivi hominis præferre. Observantiam erga Majores per hoc maxime ostendit, quòd jussus ab Stephano Paës Visitatore Assumptionis domum deferere, quamvis spes ex proximo affulgeret, multas Provincias Ethnicorum ad Christi fidem adducendi, & Assumptionis urbs Visitatoris consilio totis viribus re-

Navigatio.

Nobilitatis contemptus.

Barbarorum amor.

Interpidum dæmon.

Abstinencia.

Patientia.

Paupertas.

Castitas.

Obedientia.

Charitas & humilitas.

In Deum fiducia.

CAPUT IV.
Francisci à Valle mors.

Egregium casti adolescentis facinus.

Sidonia Ducis famuli caritas.

Francisci à Valle vocatio ad Societatem.
Levia furta castigata.

Ab Rocho Gonsalvius laudatur.

Morales miserabilis exitus.

CAPUT V.
Guairanii transmigratio-
tionem continuant.

pugnaret, nunquam adduci potuerit, ut tantisper iussa dissimularet: sed falce in messe relicta in Tucumaniam statim concesserit. Caritatem ejus & animi demissionem satis commendaverit, si dixerit Petrum Oniatum, Paraquariæ Provincialem, scripto testatum fuisse, nullum se nec in Hispania, nec in Peruvia, aut caritate excellentiorem, aut animi demissione præstantiorem ipso Lorençanâ cognovisse. Cordubæ Rectorem agens ex exhausto dolio & pro vacuo derelicto mel promere iussit, eo successu, ut ordinariis numerosi Collegii usus sufficeret, donec aliud dolium è Paraquariâ mitteretur: quo in penum illato, vetus fluere desit. Multas res priusquam evenirent, cælitus nosse creditus est. Guairaniæ oppida, multò antequam destruerentur ab Mamalucis, aliquando destructum iri pronuntiavit.

Post Lorençanam elatus ibidem est Franciscus à Valle, cujus non parva laus fuit in Evangelio per Paranam promulgando. Is tenuibus admodum parentibus in Lusitaniâ natus, olim ab Ducis Sidoniæ œconomus hero suo iussus amatorias litteras pellici deferre, maluit opulento servitio depelli & egere, quàm lenonem agere. Quod factum tanti æstimavit unus è Ducis famulatio, ut aulâ expulsum, quotidiano dimenso inter eum partito, tandiu operam litteris navantem aluerit, quousque in scholasticorum convictum ejusdem commendatione famuli admitteretur, & interjecto tempore San-Lucaris Verramedani parœchiæ, favore Ducis, cum sexcentorum aureorum censu præficeretur. Traditâ alteri suæ Ecclesiæ curâ, Jurisprudentiæ operam daturus, Salmanticam concedens, anno ætatis trigésimo-quarto Societatem JESU ambivit, & primo ambita obtinuit. Narrabat ipse, cum in tyrocinio Villagarciano degeret, quòd mensæ nostræ mediocritati nondum assuesset, aded se fame vexari solitum fuisse, ut subinde panem è penu suffuraretur, clam comedendum; sed, ut fit, clandestinâ illâ comestione longè se cruciatum magis, quàm si famem tolerasset; conscientiam facti, quamvis in levi materiâ, ejus animum crudeliter lancinante: nec utriusque malo prius inventum remedium, quàm Rectori se patefaceret. Post tyrocinium, septem annis per varia Castellæ loca utiliter excurrit. Montano Collegio in Hispania primùm; tum Aquaviæ Generalis iussu septem Sociis in Paraquariam navigaturis præfuit. Sedem Boni-aëris ipse primus stabilivit, rexitque. Templum nostrum in Sanctæ Fidei urbe ejus maximè operâ surrexit. Inde post explosam illam, quam supra retulimus calumniam, ad Paranam translatus, multos Barbaros summo labore ad Fidem convertit. Rochus Gonsalvius scripto affirmavit, Franciscum à Valle socium suum inter genuinos Societatis filios, operarios inconfusibiles, gloriæ Divinæ zelatores, & insignes missionarios amplissimum locum mereri. Post exultam per aliquot annos Paranensem vineam, ob calculi dolores ad Assumptionis Collegium revocatus, nihil de solitis laboribus remisit, aded ut ex continuatione audiendarum confessionum aliquoties ad extrema deductus fuerit. Piè mortuum tantâ mœroris exhibitione luxit universa civitas, quantâ vivum prosequuta fuerat. Longè disparem exitum habuit nescio quis Morales, qui è Societate expulsus, cum se ex levitate animi pro divinatore apud plebeculam vendicaret, in Peruvia fœdissimè trucidatus fertur. Senatus Platenfis Regius, acceptis è Paraquaria Guairaniæ depopulationis relationibus, ad Regem Catholicum litteras scripsit, quibus præterita damna, & ulteriora pericula ferò lamentabatur. Sed catastrophæ calamitosæ tragœdiæ inspectum carnis, & ultimam tandem manum profligatis Guairaniæ rebus commodemus.

UT tot illa capitum millia, è prædonum manibus post tot oppidorum depopulationem erepta, è præcipitio Guairanico descenderent, & transmigratio-
nem continuarent, Antonius Ruisius partitæ in agmina multitudini præfecit Socios consilio, ope, imperio, & ubi opus foret, Sacramentorum subsidiis adiutores. Singuli comætu & reculis suis onusti procedebant: passim torrentes occurfabant, ad quos transmittendos, deturbatis arboribus, extemporanei pontes sternendi erant. Jam scopulorum arduitas, jam arenosa loca Solis vapore adusta, jam invia nemora pergentibus obstabant: quare non tantum ægri & senes, sed etiam mulieres prolibus

onustæ,

onuſta, & integri ſub onere fatiſcebant; quocumque quiſque in loco viribus deficiebat, ab reliquis ſerè deſerebatur: quorum corporibus Socii cum remedium adferre non poſſent, animas ultimis adjuventis procurabant. Satis conſtat bene magnam multitudinem in ea præcipitiū crepidine, à me ſuperius deſcripta, periſſe. Quæ crepido, ſi rectà iretur, quatuordecim leucas ſolummodò in longum protenditur, ſed quòd ob inſuperabilia paſſim obſtacula, viarum anfractus quærantur, duplicanda ſerè eſt itineris longitudo. Octiduo in deſcenſu poſito, poſtquam ad plana loca pervenère, ſcapharum fabricationi inſudatum eſt: quæ quia ab Indis ex cavatis arboribus fieri ſolent, & circa radices præcipitiū procera ligna non reperiebantur, ſcaphas nullius ſerè oneris capaces facere coacti ſunt. Paranenſes Socii aliquot ejuſmodi navigiola cibus onerata ad excipiendam gentem magno labore, & factò ſæpè naufragio, uſque ad ipſum fermè præcipitiū promovère, quæ ob ſuperantem multitudinem exiguo planè ſubſidio fuere. Igitur univerſa gens in quatuor agmina diviſa eſt. Primum agmen terreſtri itinere Paranae littus legere, Petro Spinofa ductore, juſſum eſt. Duo alia per mediterraneas utrimque ſylvas verſus Acaraënſes & Iguazuuanum oppidum, ſub Joannis Auguſtini Contreræ, & Joannis Suarii cura, proceſſere. Ultimum agmen ipſe Ruiſius cum cæteris Sociis ſecundo flumine devehebat. Cui cum non ſufficerent navigia ad transportandam totam multitudinem, Simon Maçeta cum reliqua gente in ipſis præcipitiū radicibus præſtolari juſſus eſt, dum navigia ex Acaraënſi portu redirent, & alia itineris levamenta quærerentur. Interim trimeſtri ſpatio arborum ſylveſtrium frugibus ibi ſe ſuſtentavit. In altero verò littore quadri-meſtri integro Didacus Salazarius, ſexcentorum capitum cuſtos, ſummà rerum inopià, inter ſcopulos permanſit, donec Andreas Gallegus ex Iguazuano oppido itineris continuandi ſubſidia adferret. Sive verò terrà, ſive fluvio iretur, utrobique funera paſſim cernebantur, unis fame, alteris laſſitudine, aliis multiplici calamitate in via deficientibus; quos Socii aut jam mortuos ſepeliebant, aut morientes Sacramentis priùs curatos deſerere cogebantur, quòd cæteris idem officium præſtare poſſent. Qui fluvio vehebantur, ob parvitatem navigiorum & fluctuum magnitudinem, paſſim cum reculis mergebantur. Multi ex canis quinquaginta pedes longis & crure humano craſſioribus ſimul alligatis rates confece- rant, quibus ſe committentes paſſim naufragabantur. Una earum rarium in oculis Patrum multitudinem omnem in flumen effudit, natationis beneficio, ſalvis quidem omnibus, præter unam mulierem, quæ amore prolium mergi cum illis maluit, quàm, depoſito onere, cum aliis emergere. In profundo fluminis dudum hæc fuerat, nec uſquam aſſurgebat ſpes liberandi, cum Antonii Ruiſii animo occurrit, benè ſe facturum ſi Lauretanam iconem è loculo educam pro matre & proli- bus ſubmerſis imploraret. Vix orare ceperat, quando vertex mulieris procul in flumine apparuit, ad quam Indi adnatantes, capillitio raptam, & ad littus attractam, atque ut ante gemellos filios in riſum effuſos utrâque ulnâ amplexantem Virgini ſoſpitatrici incolumem ſtitère; nemine non affirmante, miraculo id factum fuiſſe. Fluminis vorago alteram ratem abſorbens, ſalvis adultæ gentis capitibus, undecim infantibus ſe pavit.

PER tot pericula transportatos Iguazuani & Acaraënſes Neophyti omni ope primi omnium juvere. Nec facilè dixerim, quantà caritate Paranenſes Socii Neophyti- que tot advenarum millia exceperint; ſeipſos pro aliis alendis ad ultimam calamitatem redigentes. Antequam de recondendis oppidis ageretur, univerſa gens per Urvaicæ & Paranae colonias ſparſa eſt. Quæ colonie ob anni ſterilitatem, quia vix ſuis municipibus alendis ſufficerent, conſequens fuit inhumis ſe miſcuiſſe miſeriis. In compeſto eſt, Sancti Ignatii ad Paraquarium oppidanos, duas ex tribus annonæ partibus advenis ſtipis nomine diſtribuiſſe. Itapanos ter mille boves in iisdem juvandis fermè conſumpſiſſe; Corporis Chriſti incolas mactato etiam numeroſo boum armento, mortalium miſerrimos pavifſe: quos ſtatim peſtis & inedia multis in locis conſumpſit. In Acaraënſi oppido (quò primum tot advenarum millia appulere) exiguo planè tempore ſexcenti omninò ſepulti ſunt. Superſtites,

conſumpto

Præcipitiū
deſcenſus
difficilis.

Scapha fa-
bricatur.

Transmigra-
tores in ag-
mina divi-
duntur.

Moriantur.

Naufragan-
tur.

Lauretana
Virginis op-
portunum
auxilium.

CAPUT

VI.

Transmi-
gratores ab
Urvaicen-
ſibus & Pa-
ranenſibus
liberaliter
excipiuntur.

Multi mo-
riuntur.

*Petri Alva-
res fames.*

*Tygrides sa-
vium.*

*Ingi defun-
ctorum nu-
merus.*

CAPUT
VII.
Transmi-
gratores
oppida re-
edificant.

*Jabeuirius
fluvius.*

*Regi Catho-
lici elemo-
sina*

*De Guaira-
nia reliquiis.*

*Guairania
oppida ab
Societate co-
structa.*

*Guairania
Sociorum
labores.*

*Iterata Ma-
malucorum
depopulatio.*

consumpto circa oppidum omni cibatu, per sylvas & longinqua loca sparsi, vitam venando protelare contendebant; quos dum passim in nemoribus morientes inve- stigat Petrus Alvarus, ad expiandas eorum animas vires corporis ita profligavit, ut ob inedia & laboris excessum ossibus vix hærens attonito similis videretur: eoque redactus est, ut veteres calceos, lentâ coctione molliros, jamjam devoraturus esset, nisi aliquantulam annonam alii Socii submisissent. Solatium fuit in extrema illa ca- lamitate, neminem sine Sacramentis obiisse. Iguazuani mille & quingentes è Guairania hospites, accersitâ etiam sibi fame, quadrimestri spatio gratis aluere. Ex his quingentos pestis mox absumpsit. Tygrides in Sanctæ Mariæ Majoris oppido cadaveribus humanis inescatâ viginti Neophytos brevissimo tempore devoravere, notabili Justitiæ Divinæ documento, nam sedulo observatum est, solos devoratos eos fuisse, qui ob perditam vitam iram Divinam merebantur. Urvaicenses, ad quos pars advenarum transmissa est, profusissimâ liberalitatis argumenta dedere, quâ non obstante, quamplurimos pestis & inedia etiam assumpsit: multa paucis complectar, si dixerò, ex tredecim Guairaniæ oppidorum reliquiis, post primum transmigratio- nis annum, vix superfuisse quatuor millia; cæteris omnibus aut in itinere defunctis, aut fugâ elapsis, aut post adventum variis in locis peste & fame consumptis. Cæte- rum hoc uno plerique omnes (si transfugas excipias) felices fuere, quòd infati- gabili Sociorum labore expiati decesserint.

POST QUAM mortalitas utcumque cessavit, Antonius Ruisus, superstibus undique evocatis, ad reedificanda oppida animum advertit. Jabeuirius fluvius est, Itapua inter & Corporis Christi coloniam, pari fermè utrimque intervallo medius. Ad ejus ripas, non procul ab Parana, in quem influit, retentis veteribus Laurèti & Divi Ignatii appellationibus, duo oppidorum fundamenta jacta sunt; in quibus fabricandis, ne fame operarii perirent, ea pecunia, quam Rex Catholicus Sociis annuatim numerari jubet, & divenditâ destructorum oppidorum supellectile, decem boum millia coempta sunt: quibus & aliis subsidiis famem utcumque tole- ravere, & translatitâ illæ colonix aliquid pristinæ claritudinis, itetata Sociorum industriâ, sub Magnæ Mattis & Divi Ignatii tutela, pedetentim indeptæ fuere. Atque huc redactæ sunt Guairaniæ nostræ reliquiæ, in qua excolendâ per tres & viginti annos nullis parcentes laboribus, ita se selectissimi Socii exercuerant, ut famam virorum Apostolicorum meruerint. Præter Villaricanam sedem etiam desertam, tredecim oppida fundaverant, innumeram Barbarorum multitudinem Christianis humanisq; moribus informantes; tanto labore, & omnium rerum inopiâ, ut toto eo tempore radicibus fermè, farinâ lignea, oleribusq; illis victi- tandum fuerit. Satis constat, ne semel quidem à quoquam in Indorum oppidis panem gustatum fuisse: vinum vix conficiendis Sacrificiis suffecisse: interulas vestes & externas, lineâ deficiente, singulis ex gossipio fuisse; corium induratum, aut rete pensile pro cubili plerosque habuisse. Quibus si addas quotidiana, eaque pedestria, per invias sylvas, foetidissimas paludes & asperrimos montes itinera, nec non locorum solitudinem, Indorum barbariem, frequentia ab Ariolis, latronibus, Antropophagis, viperis atque tygribus pericula, quantum unicuique stramineas & luteas casas ferè incolentibus ærumnarum sufferendum fuerit, facilis conjectatio est. Cataldinus tamen & Maçera scripto testati sunt, nullam Sociorum auditam esse vocem, vel de tenuitate ciborum, vel de alteris ærumnis per tantum tempus con- querentium: nam omnes nobilissimo operi insistentes ita de se credi volebant, ac si nihil magis appeterent, quàm terrenis deliciis carere, & multum pro Christo pati. Sic Guairania gloriosè caput extollebat, sperabaturq; fore, ut tota quanta erat, reductis etiam Gualachis, ad partes Christi transiens, Hispanum imperium pulchro additamento ornaret, cum Mamalucorum turbo, eo maximè, quo diximus modo, susque deque cuncta evertit, spem omnem rescindens ejus repetendæ. Nam post depopulata oppida, Societatis operâ constructa, iidem latrones Villaricæ subcen- sitos pagos, & ipsam Villaricam, Guairamq; Hispanorum urbeculas, nullâ Epi- scopi Paraquariensis, qui ad auxiliandum venerat, reverentiâ destruxere. Villari-

canis

canis partim ad Paraquarii litus translatis, partim ad Mamalucos dilapsis. Guairaniæ Socii reliqui, Petro Romero, Urvaicensium & Paranensium oppidorum præposito, impofterum parère iussi sunt; quos brevi victricia signa per novam Ethnicorum Provinciam circumferentes, Deo dante, videbimus.

PUBLICÆ calamitati lubet attexere Antonii Ruisii tolerantia religioſæ imitamenta, cui præter immensum dolorem ex tot carissimorum filiorum abs se in Christo genitorum jacturam medullitùs conceptum, hoc insuper additum est, ut nonnulli Socii magnitudine ærumnarum, recenter in Paranensia oppida invecstarum, oppressi, causam in eum refunderent, aientes præcipiti consilio transmigratum fuisse. Potuisse resisti Mamalucis, & oppida Guairaniæ conservari, si suos ad defensionem potiùs, quàm ad fugam, animasset. Quatuordecim Societatis sedes, unius hominis timiditate destructas, sine spe tot Ethnicos in Guairania relictos ad Fidem reducendi. In comperto esse, vicies plures fuisse Neophytos Catechumenosque, quàm Mamalucos: singulos armatos ab viginti inermibus facile opprimi posse. Non tantùm Guairaniam eo ictu deturbatam, sed Paranz etiam oppida sub ruina nutare. Accessere his verborum telis aculeatæ ipsius Provincialis sagittæ, non satis approbantis, quòd tanta res se inconsulto patrata fuisset: id autem aiebat, immemor rerum abs se in Guairania ordinarum, ubi scripto dictoque (si hostes ingruerent) transmigratìonem oppidorum injunxerat; ad quam faciendam cymbas fabricari jusserat. Deo autem permitente factum, ut illius oblivisceretur, quò magis inclaresceret tolerantia Ruisii, qui obfirmato contra dicta animo, tela acerba excipere maluit, quàm, eùm facile posset, retorquere. Super hæc, eodem tempore accusatus fuit, quòd litteras Provincialis, ad alium Socium directas, admisso grandi piaculo, & tantùm ab Majoribus expiando, referasset: nec colore carebat accusatio, nam auditis facti circumstantiis, nullus non veram esse affirmasset: quare ipse Provincialis Ruisio scripsit, ut ab tanti criminis infamia se purgaret, ni pœnam subire mallet: qui tamen ad id nullo modo adduci potuit, quòd cuperet heroïco silentio Christum imitari. Cùm igitur non se excusaret, Provincialis tanquam tanti criminis reum gravissimis pœnis multavit: immoto ad hæc Ruisio, & infamiam tacite devorante, donec constitit, non ab eo, sed ab alio, cui ipse Provincialis referendi suas litteras potestatem fecerat, fuisse apertas. Quà re vulgatâ, Ruisius magnam laudem apud omnes consequutus est. Porrò ut videas heroïca illa facinora non parvi constare, ob colluctationem naturæ respuentis infamiam, in gravem morbum incidens, sanguinem omninò sibi corruptit. Valetudini redditus, dum suprà vires laborat, repentino casu herniosus fit, adeò notabili tumore, ut intestina omnia diffluere viderentur. Accessit pernicioso malo aliud ab invidia dæmonis additamentum, qui spectabili formâ visendum se præbens, Ruisium in altera herniæ parte baculo magnâ vi percussit, ruptis etiam viscerum retinaculis: ab quo tamen utroque malo ab Suprema Virgine, obfirmatis miraculo cicatricibus remedium accepisse creditus fuit. Stabilitis duobus oppidis Ruisius præesse iustus est, subjectus tamen Petri Romeri imperio. Reliqui verò Guairaniæ Socii, partim cum Ruisio remansere, partim ad alia oppida tegenda, aut de novo fundanda, adhibiti sunt. Nam sub idem tempus Tapensis Provincia ab Societate occupari cœpta, parem aut etiam majorem, quàm in Guairania sperari posset, materiam præbuit.

POSTQUAM Petrus Romerus Guairaniæ advenis utcumque providit, auctus novis Sociis, de propagando Christi imperio longè ultra Urvaicæ fines per Tapensem Provinciam seriò egit. Quà in re Dei Optimi Maximi providentiam considerabis, post tot oppidorum depopulationem, & Sociorum fugam, novam Provinciam Evangelio opportunam aperientis, & pro destructa Guairania substituentis. Porrò Tapensis Provinciæ nomine venit montium series centum circiter leucarum longitudine ab Occidente in Orientem protensa, qui montes utroque suo extremo angulo octiduo ab Urvaica flumine, & duplo magis ab Athlanico mari, distant. Valles iis subjectæ latissimè prata exhibent, alendis pecoribus maximè

M m

opportuna,

CAPUT VIII.

Antonii Ruisii tolerantia religioſæ exempli.

Variè vexatur.

Silet.

Accusatur de referatis Provincialis litteris.

Tacet.

Calumnia ad liquidum deducitur.

Herniâ laborat.

Ab Virgine sanatur.

CAPUT IX.

Tapensis Provinciæ descriptio.

Ejus magnitudo.

Fertilitas.

As amphibium animal.

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

† † † †

opportuna. Solum, cuiusvis seminis capax, fontium scaturiginibus & rivis irrigatur. Amphibium animal non raro in palustribus locis, ad mare vergentibus, visitur, ovi simillimum, nisi quod unguis & dentes tygrinos habeat: tantæ autem ferocitatis esse fertur, ut neque leonibus parcat, neque ab aliis feris indigenæ sibi magis timeant, quàm ab his ovibus, gregatim ex aquis sese in campos effundere, & stragem facere solitis. Nec aliud ab earum feritate refugium est, quàm si homines summâ celeritate proceras arbores ascenderint: quamquàm nec illud sæpè sufficit, ovibus illis arbores ipsas eradicantibus, aut tandem prædam circumdantibus, donec metu aut inediâ exanimata ex arboribus decidat. Si quandoque ejusmodi feras (quod rarum est) Barbari macent, earum pellibus se vestiunt, unde Guarani vestem Ao, ex nomine animalis, aut animal ex vestis voce appellant. In pellibus ovium hæc animalia veniunt, intus autem sunt lupi rapaces. Celebratur avis albi coloris, ex exiguo maximè corpore vocem emittens campanæ sonitui non absouam, quam idè indigenæ Guirapum, seu avem sonantem vocant. Sylvæ palmas gignunt humillimas, juncis Indicis non absimiles, ex quarum cortice arcuum funes conficiunt, tenuitate & fortitudine fericis filis præstantiores. Saxa pellucida passim cernuntur, indubiè poliri apta, si Europæorum industria accederet. Arbor Eçapis nomine, quæ etiam alibi reperitur, orto Sole, copiosum imbrem pluit, quem ne rorem putes, sicæ circum aliæ arbores edocent. Aptè diceres, hanc arborem nos monere, prosperitatis Sole ridente homines flere debere. Mores & lingua Tapensium nihil ab cæteris Guaranis differunt, nisi quod indoles mansuetior, & vitii minus inquinata videatur: compertumque longo experimento fuit, nullam gentem Christianis moribus capeffendis aut retinendis aptiorem in Australi hac America fuisse repertam. Avitæ libertatis amans externum nomen oderat, nec facilè vi armorum ab Europæis domari potuisset, nisi Crux, omnibus mortalibus salutaris, vires suas interposuisset. More Guaratorum exiguos pagos, aut montium dorsis impositos, aut sylvis abditos, prout fontium rivorumque commoditas est, habitat: inter quos pagos Tape, unde provincia nomen sumpsit, incolarum numero præcallebat. Eò primus penetrat ante mortem Rochus Gonsalvius, sed quod gens immatura adhuc esset, pedem non sine discrimine retraxerat. Anno verò superiori, hinc Andreas Rua adverso Ibicuito, & illinc Petrus Romerus terrestri itinere, provinciam adorsis, repererant, commercio cum nostris Neophytis habito, multos Religionis Christianæ avidos esse, præsertim Guaimicam, Jabièum, Cuniambum, Araçatum, & alios Casiquios summo studio veræ Legis Doctores sibi concedi flagitantes: quorum votis tandem hoc anno satisfieri potuit, quod Guairaniæ destructæ Socii præter linguæ & tractandorum Indorum peritiam, animos dæmoni inferos attulissent, averentque illata damna sarcire.

CAPUT

X.

Oppidi San-

cti Michac-

lis fundatio.

Christopho-

rus Mendosa

& Paulus

Bennavidius

ei proponuntur.

478 infan-

tes baptiza-

ti.

Adulti 270.

PETRUS Romerus delecto Sociorum habito, Ludovico Ernoto Gallo-belgâ, & Paulo Bennavidio Lusitano, secundo Urvaicâ, adversoque Ibicuito præmissis, ipse terrestri itinere cum Christophoro Mendocâ & Emmanuele Bertot ad Tapensem provinciam magnis animis properat. Adventantem Romerum & Socios Guaimica & scederati Casiquii honorificè exceptos, in templum abs se fabricatum domumque induxere. His regendis Christophorus Mendocâ, & interjecto tempore Paulus Bennavidius, impositi sunt: quorum maximè industria ante finem anni septingentæ & quinquaginta familiæ coaluere. Quadringenti & septuaginta octo infantes, adulti verò ducenti & septuaginta, in Christianorum album relati sunt: dilatis post sufficientem Catechesim multis mortalibus. Hoc oppidum Divo Michaëli dicatum, pietate in Deum & amore erga Societatem præstans, inter decora sua computat Christophorum Mendocam primum doctorem habuisse, & Petrum Romerum metatorem oppidi sui, ambos pro Christo gloriosè aliquando trucidatos: & hætenus Societas, eo in oppido ad Urvaicam postmodum translato, octies mille & quadringenta capita Christiano fonte immerfit.

INTER hæc Ludovicus Ernotus & Paulus Bennavidius ad alterum Tapensis Provinciae locum pervenerant, fundando alteri oppido designatum, à quibus cum Araçaius & Caarupa aliique Casiquii cognovissent Romeri adventum, obviam progressi noctu eum exceptum ivère, in signum lætitiæ excitatis ubique torcignibus, ut satis appareret, ex filii tenebrarum velle se transfigurari in filios lucis. Et qui ante quadriennium Rochum Gonfalvium ad necem quæsierant, nunc è lupis oves facti pastoris vocibus obtemperantes, superba colla Christi jugo submitunt. Extemporali opere constructo templo, casas suas in formam oppidi construxerant, ostenturi, quam non gravatè reliqua Sociorum mandata capefferent. Divo Thomæ consecratum oppidum Ludovico Ernoto & Emmanuèli Bertot regendum Romerus tradidit, quorum insatigabili operâ primo trimestri mille & ducentæ familiae convenere, è quibus ante finem anni septingenti & quinquaginta infantes, præter centum & sexaginta adultæ ætatis homines, peste afflari baptismum consecuti sunt. Cæterorum desideria idem postulantium, quoadusque Christianis præceptis informarentur in sequentem annum differre necesse fuit. Quot hujus gentis millia Societas baptizaverit, commodius alio loco recensèbo.

BIDUO aberat Divi Thomæ colonia ab Divi Michaëlis oppido: medio verò utrimque spatio multi sparsim Barbari intacti erant, qui suâ sponte in unum locum Itaquatiam vocatum convenientes, ædes in oppidi formam, & domum templumque Societatis usibus accommodata construxere, certos homines ad Romerum allegantes, postulatuos, ne se præ aliis gentibus contemneret: velle enim se fieri Christianos, & dæmoni renunciare. Romerus rei novitate attonitus prorupit in laudes Dei, barbarissimos homines per sese moventis & suaviter sub suæ legis jugum mittentis. Eò itaque profectus in faustum ponendæ sedis omen trecentarum & quinquaginta familiarum concursu, plaudente cælo, Crucem erigit; baptizatisque quibusdam infantibus, ne quid de fundatione dubitarent, surgens oppidum Divo Josepho consecrat, Sacerdotem se brevi daturum adpromittens. Non procul eo loco, in alto montis jugo (Araricam; vocant) vicinorum allecti exemplo multi Ethnici in unum locum coalescentes, etiam templum domumque nostris usibus adaptata ædificavere: efficaci, ut arbitrabantur, Sacerdotis è Societate impetrandi ratione. Eò etiam delatus Romerus sexcentis circiter familiis promisit, se propediem Sacerdotem concessurum. In quam spem erectâ Cruce, & sacro Fonte lotis infantibus, novellam rempublicam designato Magistratu ordinavit. Hæc colonia postmodum Nativitatis Marianæ nomen sortita est. Post hæc Petrus Romerus ad Ibitirunam sylvam alteri sedi destinatam, quò superiori anno ipse excurrerat, Petrum Molam amittit, cum mandatis, ut circumjacentes populos spe alat Sacerdotis obtinendi, si constanter agerent. Quâ spe læti Barbari erectâ Cruce, & designato oppidi futuri loco, infantes suos grandi numero baptismum obtulère. Interjecto tempore Franciscus Ximenius, Adrianus Knudius, Philippus Viverus, ad eos reportato aliquo animarum fructu etiam itiravere. Sed satis apparebat, gentem ab aliis semotam solidè juvari non posse, nisi stabilis sedes figeretur; nam præterquam quòd Evangelicæ legis semina absentibus Sociis dæmon per Ariolos dissiparet, multi fame grassante sine Sacramentorum adminiculis miserimè moriebantur. Non potuit tamen ante proximè sequentem annum hic locus, sanctæ Theresiæ tutelæ destinatus, insideri: quare ejus rebus, uti & inchoatorum Sancti Josephi & Nativitatis Beatæ Virginis oppidorum, enucleatè describendis in id tempus differo, quo ab Societate positis sedibus occupabuntur.

URVAICENSIS Provincia novem Neophytorum nostrorum colonias computabat. Eminèbat inter omnes, ut prærogativâ ætatis, sic virtutum imitamentis, Conceptionis oppidum sub curâ Claudii Ruierii & Francisci Molinæ. Hic campanas fundere, ferramenta facere, & quidquid usus Socjorum & Indorum postulabat, suo Marte ex ære fabricare magno templorum & populorum emolumento didicit. Hic Socjii centum & quinquaginta octo capita hoc anno Christianis addidit.

Mm 2

Eo solo

CAPUT
XI.
Sancti Thomæ oppidum constructum.

Incole Romanum recipiunt benevole.

Ludovicus Ernotus & Emmanuel Bertotus eis præficiuntur.

Mille & ducenta familiae reduciuntur.

Supra non-genta capita baptizantur.

CAPUT
XII.

Alia loca fundandis oppidis designantur.

Ad Itaquatiam.

Ad Araricam.

Ad Ibitirunam.

CAPUT
XIII.
De Urvaicentium Sociorum laboribus.
Franciscus Molina mechanicis se applicat.

Centum & quinquaginta octo capita baptizantur.

Quingenti adulti præter infantes baptismum recipiunt.

Venerabilo Sacramentum honoratur.

Indarum mulierum castitas.

Adolescentis pium desiderium.

Grandis numerus Baptismorum.

Baptismus corpori etiam salutarius.

Et Extrema Unctio.

Turpis femina castigatur.

Eo solo nomine hujus oppidi incolæ sementem faciebant, ut haberent, quod Guairaniæ advenis largiter tribuerent. Ob quam liberalitatem creditum est, præ cæteris in agrorum fertilitate ab Superis fuisse adjutos. In Piratiniensi Sancti Nicolai oppido Silverius Pastor & Joannes Baptista Mexia quingenta adultæ ætatis capita & infantes plurimos baptizaverunt: ille, relicto ad sarcinas Socio, aliquot dierum excursionem, centum & septuaginta Ethnicos secum traxit ad oppidum suo tempore Christianorum albo inscribendos. Ibidem hoc anno per plateas Corpus Christi circumferri cœptum, aulæorum cæterorumque ornamentorum defectum suppletibus frondosis floridisque arcubus, è quibus Neophyti, quidquid ex agris & sylvis provenit, suspendebant, testantes omnia omnium Domino debere servire. Inda mulier post susceptum Christi Corpus ad turpitudinem sollicitata, infamem procum cum hac voce abegit, *Næ tu, inquit, stultus es, qui credis, feminam Deo plenam alteri corpus suum tradere velle.* Adolescens mulierculæ pellicenti fortiter respondit, indignum esse præsentem Deo, & omnia conspiciente, turpitudinem perpetrare. Juvenis Neophytus, audito adolescentium Europæorum more, in prima ætate se ab consortio mulierum in convictibus, aut Religiosorum claustris segregantium, communicato cum coætancis consilio, ad unum è nostris advolans, velle ejusmodi domum institueret amore castitatis professus est. Cùm verò in his regionibus id fieri non posse intellexisset, multum suspirans, in has voces erupit: *Id tu, inquit, Pater nobis non negares, si experimento didicisses, quid sit, adolescentem inter nudas mulieres diu noctuque conversari.* Apud Caasapaminienses in Purificatæ Virginis oppido præter centum & quatuordecim infantes, sexcentos & quadraginta-septem grandis ætatis homines, inter instrumentorum musicorum vocumque harmoniam, sacro Fonte Socii immergere. Baptizatos cum palmis & coronis circum templum non sine pompa deducebant, ut alii Ethnici ad idem optandum allicerentur. Josephus Oregius, & Franciscus Ximenius ex Caaroënsibus ducentos & quadraginta infantes, adultos verò quingentos & nonaginta, in Christi ovile per Baptismi januam induxerunt. Franciscus Cespedes & Christophorus Portellus in Divi Xaverii oppido quadringenta & nonaginta-quatuor omnis ætatis capita Christianis adjungere. Acaraguaënsium dux septem pellieibus irretitus, unicâ Petri Romeri percunctantis, quando tandem deserto dæmone ad castra Dei confugeret, voce permotus, funibus abruptis, Christianis undis immergi meruit: idem ibidem beneficium centum & quadraginta & uno infantibus, necnon ducentis & octoginta-novem adultæ ætatis hominibus consequutus. Arioli morè suo Baptismum lethalem esse prædicantes, prospero eventu explosi sunt: nam mulier in ultimo agone constituta, ut Christianè lota est, affirmavit Baptismum æquè corpori suo ac animæ fuisse salutarem, ne vestigio quidem morbi relicto. Apud Caasapaguacenses, peste grassante, solus diu curavit Adrianus Knudius, donec in partem laborum ei accederet Hieronymus Porcellus, qui quadringentos Ethnicos, variis excursionibus reductos, simul baptizaverunt. Hujus oppidi dux, ad ultimam luctam Christianè inunctus, statim convaluit, Ariolis successu attonitis, & universâ gente ab sancti Olei horrore liberatis. Duci vix potest, quanto studio etiam Ethnici procurabant, ne sui populares, grassante peste, in expiati obirent. Repertus unus, qui viginti leucis suorum humeris Baptismi desiderio deportari se curaret, quo impetrato, statim, ut spes est, ad Cælos evolavit. Notabilis fuit cœlestis animadversio in mulierem, nullis hortamentis, nullis minis à lenocinio & turpitudine revocabilem. In omnem partem se versabant Socii, quòd eam ad sanam mentem reducerent, sed ex longis experimentis nihil aliud retulerant, quàm desperationem correctionis: dolebantque summoperè, unius mulierculæ perversitate tot juvenes corrumpi, non audebant tamen salacissimum scortum pœnis coercere, propterea quòd lege à Provincialibus cautum esset, ne quis quoquo modo in novis oppidis primis annis inflatis pœnis novellam gentem ab capessenda Fide absterret. Verùm desperato humano remedio, Divinum non defuit: nam de repente hæc mulier mentis inops facta, ita se deformavit, ut ex pulcherrima comptissimaque sædissima redderetur; adeò ut omnibus ludibrio & horrore esset: diu sic vixit, donec sub finem vitæ sibi reddita expiaretur. Apud Caapienses in

Sancti Caroli oppido turpissimus Ariolus, & insignis maga repentino fato periere. Præterea multi incantatores, propagationi Fidei infesti, turpes animas exhalavere: nemine dubitante id fuisse factum, ut planum Evangelio iter foret. Magus colloqui cum dæmone assuetus, Fidem Christianam professus, magno postmodum adjumento fuit popularibus suis ab eo olim corruptis, uno scilicet homine vulnus & auxilium ferente. Adulto jam anno, Philippus Viverus Flandro-belga Petro Molæ socius additus est, grandi Caasapaguaensium emolumento; nam uno ad sarcinas remanente, per vices ad proxima remotaque loca excurrerant: ab utroque domi forisque trecenti Ethnici salutari lavacro abluti sunt. Andreas Rua Japeivienses, ne fame coacti latè per campos vagabundi dispalarentur, terram arare docuit, & armentum boum collegit: quarum rerum famâ allecti Ethnici Sociis, Religionis ergo, se traditum venère.

HÆc summatim de singulis Urvaicæ oppidis: sed quis jam paucis verbis complecti possit, quæ universim Socii, grassante peste, & fame, & aliis de causis toleravère. Excedebat vires singulorum aut binorum Sociorum in quoque oppido & regione curantium numerus ægrorum; nec fieri poterat, ut omnibus adessent. In comperto fuit, magnitudine laborum Petrum Molam pænè exanimatum fuisse. In nova Assumptionis colonia omnibus incolis peste afflatis, Christophorus Altamiranus sine Socio etiam æger in reticulo ad ægros se, aut ægros ad se transferri curabat; infirmâ voce manuque baptismum & exhomologesim impertiens. Pestem sequuta fames, quod Guaranicæ advenas sustentassent. Inter hæc adversa in nova oppida multæ pietatis exercitationes utiliter inductæ sunt: nam diebus Christi patientis memoriæ consecratis institutâ supplicatione, scuticâ se verberare, rosarium Marianum quotidie in templo percurrere, ægros invisere, & alia ejusmodi plurimorum jam Neophytorum exercitium erat. Sole fruges adurente, cum intellexissent, Caapienses solere veteres Christianos castigatis voluntariè corporibus pluviam ab Deo impetrare, turmatim arreptis flagellis in se sevière, adeo feliciter, ut cælum ex sereno repente nubilum pluviam largiter effuderit. Non defuere tamen repullulantis impietatis exempla. Caapiensium Dux ægerrimè ferens pellicem abs se abstrahi, Ariolorum somnia deblaterans, explosâ Christi doctrinâ, sapius Petrum Molam de medio tollere tentavit; qui contemptâ morte constantiam Christianam præferens, eò veteratorem adduxit, ut abjuratâ perversitate sincerè fidem capesseret, & in expiationem præteritæ temeritatis ad longinqua loca profectus, multos Ethnicos Christianæ religioni iniciandos ad oppidum reduceret. Multis in locis turbatum etiam est occasione pellicum, quarum turbarum causas lubet simul & breviter evolvere.

GUARANÆ gentis primores solebant tot pellices alere, quot eorum libido & autoritas a popularibus suis impetrabat: nec aliud erat majus capessendæ religionis nostræ impedimentum, quàm cum monerentur unicâ uxore Christianos ex lege Divina contentos esse debere. Accessit huic obstaculo nimia quorundam Sociorum religiositas, ejusmodi homines ad primam uxorem adigere volentium. Alii dempto scrupulo, religionem Christianam ineuntibus, quamcumque vellent, ex pellicibus pro uxore permittebant. Ob earum opinionum diversitatem, inde natam, quod Doctores scholastici de ea re inter se dissentiant, ad summum Legum interpretem recursum est, & Joannes Lugo, postmodum Cardinalis, rem totam his verbis Urbano VIII. Pontifici maximo exposuit. *Sanctissime Pater, in Provincia & regno Paraguarie, in India Occidentali, maxima difficultas suboritur in conversione infidelium ad fidem nostram, quando aliqui ex ministris volunt illos cogere ad recipiendum, & retinendum primum conjugem, quem in infidelitate habuerunt: gens quippe ex innatâ barbarie passim conjuges (si verè conjuges dicendi sunt) dimitrunt, non aliter quàm nostri famulas vel famulos: & hoc solum quia conjux infirmatur, nec coquere cibos potest, aut vestes consuere, vel domus curam habere, vel quia jam senescit. Imò frequenter non unam solum uxorem accipiunt, sed simul cum eâ omnes ejus filias vel sorores, si quas habet:*

*Petri Mola
& Philippi
Viveri ex-
cursiones.*

**CAPUT
XIV.**
Sociorum
Urvaicæ
labores.

Peste grassante.

*Petrus Mola
ad necem
quaritur.*

**CAPUT
XV.**
De Guara-
nicæ gentis
matrimo-
niis.

*Varia opinio-
nes.*

*Joannes Lu-
go dubium
ad Pontifi-
cem refert.*

Ex quibus postea donat amicis aliquam, vel famulo in gratiam obsequii, quam postea repetit, si famulus discedat. Aliis sola loci mutatio causa est deferendi conjugem, ne eam secum ferat. Itaque plerique putant non esse saltem communiter apud illos verum matrimonium, sed concubinatum: atque ideo permittunt, quod conjugem baptizatum accipiant, quando ad fidem convertuntur. Alii tamen scrupulum habent, & cogunt eos ad repetendum primum conjugem, ex quo magna incommoda sequuntur. Primo, quod multi hoc terrore Baptismum aversantur. Secundo, quod mentiuntur, dicentes se nullum alium conjugem habuisse, & malâ fide cum alio contrahunt. Tertio, quod fingunt se repetere primam uxorem, sed reverâ aliam habent, nec de prima curant. Quarto, quod frequenter difficillimum est primum agnoscere, quia vix recordantur in tanta multitudinè, quæ fuerit prima, & illâ inventâ oportet rursus inquirere, an illa prius habuisset viros; & rursus de iis viris, an prius alias habuissent uxores. His accedit, quod frequenter in iis conjugis non utantur signo aliquo externo speciali, diverso ab eo, quo concubinam ad hebdomadam, vel mensē accipiunt; quare sæpè non invenitur signum externum expressivum consensūs ad Matrimonium requisiti. Unde attentâ eorum praxi & consuetudine, multi pii & docti viri putant communiter, non fieri apud ipsos verum contractum Matrimonii. Caterum ad tollendos scrupulos & dubia, & ad hoc gravissimum impedimentum auferendum illius gentis conversionis ad Fidem, à Sanctitate Vestra humiliter petitur, ut quandoquidem juxta doctorum virorum doctrinam Sedes Apostolica ex gravi causa potest aliquando Matrimonium infidelium dissolvere, prout Sanctitas Vestra declaravit in Brevis suo expedito die vigesima Octobris Anno 1626, & rursus in alio simili die decima septima Septembris anno 1627, his verbis: Nos attendentes hujusmodi infidelium Matrimonia non ita censei, quin necessitate suadente dissolvi possint, &c. Et quidem in hoc gravissima causa sunt, imò necessitas ad conversionem illorum infidelium, dignetur Sanctitas Vestra ex benignitate Apostolica concedere Provinciali Societatis IESU facultatem, ut ipse, & ii ex Societate, quibus ipse conversionem gentis demandaverit, & communicandum censuerit, possit occurrente casu, & factò examine, & manente dubio de valore prius Matrimonii in infidelitate facti, vel magnâ difficultate inveniendi veritatem, vel magnâ difficultate repetendi primum conjugem jam dimissum, possint, inquam, ad conversionem faciliorem reddendam, vel ad conversorum manutentionem in Fide & obedientia legum Ecclesiasticarum, dispensare cum ejusmodi conversis, ut possint post Baptismum contrahere verum Matrimonium in facie Ecclesie. Hoc enim modo Sanctitas Vestra infidelibus illis aditum ad Ecclesiam patefaciet, quem demon occludere conatur. Prout de Vestra Sanctitatis benignitate sperare jubet, quam Deus &c. Urbanus Octavus indicto sapientium virorum super ea re consulto, pronuntiavit, non videri sibi speciali suâ dispensatione opus esse, ubi doctorum sententiæ utrimque probabiles intercederent: sequerentur opiniones pro conditione locorum, ac hominum Barbaris favorabiliores, salvâ interim utriusque partis autoritate, sinerent doctis hominibus sentiendi libertatem. Constans igitur Sociorum plerorumque in his terris degentium opinio praxi confirmata fuit, horum Barbarorum Matrimonia ob rationes supra relatas nulla esse, & posse Barbaros ad Fidem conversos quamcumque baptizatos, rejectis aliis, in conjugem sumere. Quamquam eam semper adhibere cautelam, quam rei gravitas postulabat.

Urbanus
Octavus
respondet.

CAPUT
XVI.
Itinenensis
Provincia
describitur.

Sine.

DUM hæc ad Urvaicam geruntur, Itinenensis provincia, alterum Guairanizæ destructæ solatium, magnis animis occupabatur. Res in eâ ab Societate gestæ magis in comperto erunt, si retracto tantisper ad præterita stylo, occasionem expeditionis, & locorum hominumque conditionem explanavero. Patana & Paraquarium primæ magnitudinis flumina, uti in loco narravi, trecentis ab origine leucis per immensa terrarum spatia profluunt, antequam junctis alveis in unum concurrant. Terræ intercapedinem inter utrumque fluvium jacentem longa altissimorum montium series dirimit, è quibus montibus fluvii & torrentes orti hinc orientem versus in Paranam, inde in Paraquarium evolvuntur; hoc notabili discrimine, quod aquæ in Paranam profluentes altis terris delatæ, originis limpiditatem servant, montibus, unde oriuntur, continuato velut dorso non ante se ab-

ruptentibus

rumpentibus, quàm Paraná littora pedetentim declives attingant. At ex adversa parte montium crepidines, ex abrupto se demittentes, aquas suas in humile & paludosum solum effundunt, quæ tracto limo, Paraquarium perpetuò inficiunt, & extra alveos stagnantes multis in locis cum ipso Paraquario æquor efficiunt, unde non defunt, qui hyemalè hanc inundationem cum Niliacà cõparant. In hac humili parte Itatinensis Provincia torrida Zona & temperatæ extrema complectens, ab decimo nono latitudinis Australis gradu supra vigesimum secundum excurrit. Indorum pagos Assumptionis urbi subcensitos ab Austro pro finibus habet, ab Septentrione Butureo fluviò terminatur. Porro Itatinenses linguâ & moribus haud admodum ab Paranensibus Urvaicensibusque populis differunt, in hoc etiam pares, quòd circa suos fines aliarum linguarum factiunculas habeant, cum quibus inter necinum bellum olim gerebant. Vires gestatione ingentis ligni (uti Lipsius de Chilensibus narrat) probabant, quod qui citius ad metam currendo devexerant, aut premio potiebantur, aut honore. Fœminæ striatim punctationibus luteo colore infectis, corpus suum deformant potius, quàm pingunt. Propinquorum funera ex altis locis præcipitatione corporum, & subinde lethali casu, prosequantur. Pilæ Itatinenses subsultoria ex arborum gummosa materia confectæ in utroque Orbe ab Iusoribus celebrantur, & tostæ ad curandam disenteriam adhibentur. Gens omnis pro tanta vastitate terrarum, & nationum varietate, non admodum numerosa est; conditione loci humidi calidiq; morbos & raritatem faciente. Sperabatur tamen, Itatinensi Provinciâ domitâ, hinc ultra Paraquarium usque ad Peruviam, inde ad terras ad Maranionem vergentes, Indorum numerositate famosas, facem Evangelicam profecti posse. Quapropter Franciscus Vasquius Truxillius Provincialis superiori anno, Antonio Ruifio in Guairania adhuc versanti, mandaverat, ut ad explorandam eam regionem se conferret. Sed is transmigratione occupatus Jacobum Rançonierium pro se miserat, qui Xeresium in Itatinensium finibus Hispanorum oppidum delatus, post expiatis incolis, Ethnicorum terras exploraturus adiit.

JACOBO Rançonierio in suam regionem primùm venienti Itatinenses Barbari suspicionem magis, quàm favorem ostentaverunt. Causæ suspitionum erant, quòd Lusitanus Sacerdos, Acosta nomine, Religionis specie Itatinensium plurimos ad oppidum reductos in Brasiliam servitiis eorum abusus, abigere tentarat; fecissetque impiam abactionem, nî Barbari, explorato dolo, eum crudeliter trucidassent; verebanturque, ne Rançonierius, alter Acosta foret. Auxit formidinem imprudens hominis Europæi dictum, jocône an seriò? aliquot Itatinensibus in itinere obviis affirmantis, quotquot Rançonierium admisissent, Hispanis deinceps servituros. Accessit his causis Ariolorum perfidia, in vulgus spargentium Sacerdotem advenam eo sine venisse, ut in construendis abs se templis congregatam multitudinem concremaret. Has ob causas multi de mactando Rançonierio capita conferebant. Qui verò mitissimè agebant, sumptis armis, quasi jam bellum cum Hispanis constatum esset, propalabant; Rançonierio præsentem, pacem servari non posse; eum servitutis & calamitatum prodròrum esse. Et quamvis Rançonierius multis verbis ostendere conaretur, se nec mali machinatorem, nec libertatis insidiatorem, tamen non credebatur: donec Cælum in auxilium veniret, evidentibus pœnis incredulos castigans: nam Casiquius postquàm multa in Patrem & Religionem Christianam deblaterasset, turpi carcinomate in gutture deformatus, putrem animam exhalavit. Alter explosâ Rançonierii autoritate ac doctrinâ, satis se idoneum esse, quàm ut alio doctore ad docendos populares suos indigeret, vociferans, fulmine exanimatus, ne latum quidem unguem ab morte absuit. Agrum cujusdam Barbari pauculas spicas tritici turcici Rançonierio omnium rerum egenti dare recusantis, locustæ penitus vastavere. Indis ipsis advertentibus in vindictam spreti Sacerdotis ea supplicia cœlitus fuisse immissa. Magnum etiam pondus habuit ad inclinandos prorervos animos renovata Patris Baltazaris Seniæ memoria, qui disertis verbis ante viginri annos adhuc vivens Itatinensibus se reviventibus prædixerat futurum, ut olim alter de Societate ex Orientali parte gentem omnem in oppida reducturus veniret.

His

*Josephus à Costa.**Finis.**Indigenarum mores.**Pila Itatinenses.*

CAPUT XVII.
Jacobus Rançonierius primus Itatinensium Provinciam explorat.

*Multi resistunt.**Rançonierius ad necem designatur.**Ejus vexatores castigantur.*

*Itatinensium
animi im-
mutantur.*

*Rançonierius
per regionem
deducitur.*

*Subsidiarii
Socii veniūt.*

**CAPUT
XVIII.**
Societas in
Itatinensi
regione
quatuor op-
pida fundat.

*Primum
Divo Joso-
pho sacra-
tur.*

*Secundum
Angelis.*

*Tertium
Verbo Incar-
nato.*

*Quartum
Rançonierius
Principibus
Apostolorum
deducitur.*

*Nianduabu-
suvii simu-
latis.*

His rebus, & præsertim Divino favore, Itatinensium animi ita immutati sunt, ut, suspicionibus positis, & odio in amorem verso, non tantum liberam prædicandi Evangelii potestatem facerent, sed certatim Rançonierium ad suos pagos invitarent; qui animorum propensione usus, rotam regionem exploratum ivit. Fuere, qui venientem ex latitæ excessu palmis elatum, in sua municipiola inducerent. Fame tamen grassante, more Barbarorum, palmarum medullis, in farinam contritis, se sustentabat, & subinde locustarum comestione, adhibita Divi Joannis-Baptistæ memoriâ, cœnam & prandium conficiebat. In his rebus versanti, Justus Vanfurkius Socius accessit, quo ad Antonium Ruifium pro Sociorum subsidio, & impetranda fundandorum oppidorum potestate, in Guairaniam remisso, labores continuans, omnium animos Sanctitate vitæ, dicendi vi, & aliis Apostolicis artibus sibi conciliavit. At ubi Vanfurkius cum Ignatio Martines, & Nicolao Enartio, amplâ facultate ad res gerendas instructus, rediit, simul omnes foundationi novorum oppidorum insudavere.

IN expeditione Itatinensi id usa venit, quod in magnis exercitiis factitari solet ex variarum nationum delectu plerumque compositis; nam ad constandum contra dæmonem manipulum non numero, sed fortitudine formidabilem, concurrere Didacus Rançonierius è Burgundiâ oriundus, sed in Belgio natus; Justus Vanfurkius Brabantus; Ignatius Martines Neapolitanus, & Nicolaus Enartius Lotharingus, virtute omnes illustrissimi, qui ubi consilia contulere, primi statim apud Itatinenses oppidi fundamenta jecere, communibus votis Divo Josepho consecrati. Nicolaus Enartius huic præesse jussus, ducentas familias in album statim retulit, cujus præcipuus labor fuit in distinguendis aliquot Barbaris, nescio quâ occasione Baptitum consequitis, sed lege avitâ viventibus, quibus refectis, ad Ethnicos catechesei instruendos deinceps operam felicissimè contulit. Secundum oppidum paucorum dierum intervallo in Tataguacuvii terris sub tutela Angelorum positum est, in quo administrando eluxit Ignatii Martines industria, brevissimo tempore ducentas etiam familias reducentis, & politicis Christianisque moribus informantis. In condendo templo ingens lignum contignationi destinatum è manibus fabrorum elapsum, Indum casu ita obriverat, ut penitus exanimatus crederetur. Ignatius Martines, ne fides novorum hominum hoc infortunio vacillaret, animatâ fide opem Dei imploravit, non frustra: nam ubi sacris vestibus indutus, Evangelium ritè pronuntiavit, Indus pro mortuo habitus ita statim in pedes surrexit, ut sequenti die fabricationi operam dare potuerit. Tertium oppidum Incarnato Verbo dedicatum, non procul ab Guarambaræorum Societatis olim laboribus clarorum finibus, Justus Vanfurkii, quingentas familias pedetentim in catalogum relaturi, curæ cessit. Huic oppido vicinus pagus subcensitus erat, cujus Dux Vanfurkius conveniens monuit, ne aliis rebus quàm docendis popularibus suis intenderet, se enim vitæ subsidia omnia copiosè ministraturum. Quartum oppidum Didacus Rançonierius, ex designatione Provincialis Itatinensis missioni præpositus, in Nianduabusuvii terris fundavit, rexitque, qui Nianduabusuvius non tantum se pro Itatinensium omnium Domino venditabat, sed extra patrios fines imaginariam potestatem extendens, prætendebat omnes Indos usque ad Assumptionis urbem suo subdi imperio debere. In comperto erat ab Itatinensibus populis pænè adorari. Hispani summo studio ab hinc retro multis annis ejus conspectum ambiverant, irritum tamen semper conatu: nam ut eos eluderet, alterum Indum supponebat, qui se Nianduabusuvium simularet. Eadem fictione usus Rançonierius per personatum hominem in ditionem suam recepit, indicto popularibus suis silentio, ne quis se advenæ Sacerdoti proderet, donec ejus mores conditionemque explorasset; interim ipse quasi unus de plebe, tradito alteri in speciem ornatu & comitatu suo, in oppido versabatur. Quadrimestri spatio in exploratione posito, cognito, Rançonierius Indorum rebus faventissimum esse, & ab eo uno contra vexatores suos patrocinium sperari posse, depositâ personâ tandem se prodidit, favorem impostero adpromittens. Igitur Rançonierius omnia in proclivi habuit, plerisque Nianduabusuvii affectis sanam doctrinam

admitten-

admittentibus. Hoc oppidum, Divorum Petri & Pauli nominibus insignitum tertio à Paraquario lapide positum est.

IN adversa novi oppidi parte, ad Paraquarii litus, Pañaguarum natio ab primo Hispanorum in has terras adventu, continuatâ crudelitate cædibus infestam omnem viciniam hactenus habuerat; adeò atroci famâ, ut Guaicuræis simillimi viderentur. Ad eos variis temporibus transfugerant aliquot Neophyti, pravitate animi aut nimis servitiis exacerbati, à quibus Pañaguarum didicerant Sociorum nostrorum conditionem, salvâ corporum libertate, animarum salutem tantummodò inhiantium, ob quam rem ad Rançonierium frequentes convenire, affirmantes se etiam sedem fixam ponere velle. Dictis addidit facta, stercas suas, approbante Rançonierio, pro more gentis non procul ab Apostolorum coloniâ extemporali opere in formam oppidi erigentes. Sed ex innatâ indole factis non addidere constantiam, trans Paraquarium ad sua latibula paulò post dilapsi. At in quatuor novis sedibus degentes singuli Socii studio pari baptizandis infantibus & adultis erudiendis infudabant, è sua quique statione per totam regionem animarum lucrandarum ergò excurrentes. Nec negligebantur Hispani Xeresiani, quibus Nicolaus Enartius Quadragesimali tempore adeò gnavam operam navavit, ut oppidi primores litteris ad Senatum & Episcopum Paraquariensem datis enixè postularint, interponerent auctoritatem suam ad impetrandam Societatis sedem. Præterea Guati, Gualachi, & variorum idiomatum populi, non procul aberant, panem Evangelicæ doctrinæ, ut apparebat, recepturi, si essent, qui frangerent. Extra Provinciam verò in terris ad Aurelianum vergentibus Pygmæi corporum parvitate insignes: Amazonæ, sic nuncupatæ, quòd totâ vitâ belligerantes, singulis annis exiguo planè tempore ex vicinis populis ad concipiendum viros adfiscere dicantur, & aliæ gentes adeò numerosæ, ut Rançonierius ad majores suos scribens, multa simul oppida in interioribus regionibus, cum suppeterent Socii, fundari posse affirmaret. Denique si præsentem rerum statum & spem futurorum considerares, una Itatinensis provincia cum adjacentibus regionibus ad obliterandam calamitosâ Guairaniæ memoriam sufficere videbatur. Sed iteratus turbo, præsentium rerum statu everso, & spebus magnâ ex parte elusis, alteram Guairaniam in Itatinensi provinciâ ferè nobis figuravit. Adeò verum est, accedentes ad Dei servitutem præparari debere ad tentationem.

SINGULI Socii in his quatuor sedibus degentes, solatii & Confessionis sacramentalis ergò, solebant se invicem invisere: & quia octiduo aberant Ignatius Martines & Didacus Rançonierius, inter utrumque oppidum designaverant pagum Jerein dictum, quòd ex condicito subinde concurrerent. Ibi dum quadam die simul agerent, Christi Crucifixi imago altari imposita copiosè sudare cœpit, quo sudore reverenter pannis excepto, dubii num ex cælo tum temporis nubilo id evenisset, an ad prodigium referre deberent, taciti ominosæ rei præstolabantur eventum. Nec plures dies abiire, cum se portentis causa prodidit, nuncio de Mamalucorum in Itatinensem Provinciam adventu paulò post accepto. Hi post destructam Guaitaniam turmatim, cum numerosâ Tupicorum cohorte, eo, quo Socii itinere, ad proxima Xeresio loca penetrarant, inito que cum aliquot prædonibus scedere; de modo nova oppida statim vastandi egerant: quod ut minimo suo incommodo facerent, certos homines ad Sancti Josephi coloniam, absente Nicolao Enartio, destinant, dolosè significaturos, se non maleficii aut populationis ergò venisse, sed ut injurias ab interioris terræ Indis Rançonierio illatas vindicarent: posse se, si JESU Sociis doctoribus suis rem acceptissimam facere vellent, arma jungere. Dux oppidi prædonibus fidem innocenter adhibens, populares suos ad vindictam animatos armari jubet, & nullâ interpositâ morâ ad castra Mamalucorum perducit: quòd cum pervenissent, detectâ fraude vincula armis commutare ad unum omnes jussi sunt, imbelli turbâ defensoribus destitutâ, ex oppido ad castra facillè etiam transferatâ. Nicolaus Enartius redux, oppidum vacuum ubi ingressus est,

Nn

& fraudis

CAPUT

XIX.

De Itatinensium Sociorum laboribus & ulterioribus spebus.

Pañaguarum spem facit conversionis.

Xeresiani sedem Societatis expectant.

De Guatiis,

Pygmæis,

Et Amazonibus.

CAPUT

XX.

Sancti Josephi colonia destruitur.

Sudat Christi imago.

Mamalucorum dolus.

Depradatio.

Nicolai Enartii virtus.

& fraudis crudelitatisque monumenta vidit, non secus ac læna, amissis catulis, infremens ad Mamalucorum stationem citatissimo gradu pergit, perque sacra omnia postulat, ne se carissimis in Christo filiis privarent. Sed castra ingredi volentem dux latronum violenter prehendi, & ab designato satellite trucidari jubet. Ad quas minas egregius Christi pugil, in hæc verba protupit. *Lubenter, inquit, pro oribus meis animam meam ponam, interim pacis Dominam rogo, ut intentatum scelus vobis condonet.* Latrones hac sermonis blanditate nihil mitigati, variis modis vexatum è castris ejiciunt, vestes dilacerant, probrosis verbis onerant: inter quas injurias Nicolaus Deo, ut existimatum est, plenus, Mamaluco supra cæteros ferocienti prædixit, in tanti sacrilegii pœnam patriam cum non revisurum. Vaticinio addita fides; sacrilego homine ab Barbaris in itinere scedè trucidato.

Fragium.

CAPUT
XXI.
Angelorum
colonie de-
populatio.

*Ignatii Mar-
tines mortis
contemptus.*

*Ejusdem ab
Mamalucis
aversio.*

ALTERA Mamalucorum cohors Angelorum coloniam invasit, quam tamen magnâ ex parte vacuam reperere: nam Ignatius Martines de prædonum adventu certior factus, plerosque incolas proximis sylvis abdi curaverat, quamquam non pauca capita, nequicquam reclamante optimo pastore, quem latronum dux, si resisteret, vinciri mandaverat, celsère. Et ausus est atrox Mamalucus gladium in ejus guttur vibrare, parricidium facturum, nisi pater collo & pectore nudatis, pendentem ictum invitans, sicarium fortitudinis admiratione repressisset. Abactam prædam latrones castris suis inclusère, quò se Ignatius Martines filios suos in Christo carissimos liberandi desiderio inflammatus cum contulisset, triduo violenter detentus est, ne gentis reliquiis per nemora sparsis consilium aut auxilium adferret. Interim spicis tritici turcici humi temerè repertis contentus, cibus ab prædonibus oblati constanter abstinuit: restatus, omni quo posset modo, eorum atrocitiam detestaturum. Latrones novennem puerum Patri concessere, cæteros abegère.

CAPUT
XXII.
Divorum
Petri & Pau-
li oppidum
Mamaluci
destruunt.

*Rançonierii
vigilantia.*

Fortitudo.

*Valmus por-
tentose sana-
tum.*

EODEM tempore altera Mamalucorum phalanx Nianduabusuvii terras depulabatur, quorum colonos, absente Rançonierio, sic decepisse ferunt. Gentis primoribus ad colloquium pellectis edixere, primùm non se hostili animo venisse: sed ut dispersos late Barbaros, constructo maximo oppido, religionis Christianæ ergò, reducerent, si operam suam conferre vellent, amicè convicturos. Hoc dolò decepti hostibus se traditum turmatim venere. Sed in deditos Mamaluci ferociter involant, primores vinculis onerant, Nianduabusuvium custodiæ tradunt, hostiliter omnia agunt, mox ad alios dolos rursùm dilapsi primoribus gentis significant, unam esse viam ab dura se servitute liberandi, si nempe populos sibi subditos suo loco tradant: quos ubi evocarant, non dimissis Casiquiis, eadem perfidiâ & immanitate captivabant. Didaco Rançonierio, auditâ invasione, ad opem ferendam properanti, quingenti circiter Indi Nianduabusuvianæ factionis occurrerunt, pro ipso Nianduabusuvio & aliis Casiquiis prædonibus tradendi: quo cognito mirum quantum bonus pastor excanduit, multis verbis dolos & ferociam latronum incusans, tantumque eloquentiæ vi potuit, ut omnes ad justam defensionem animaret. Sed antequam vires jungere possent, Mamaluci imparatos aggressi, solitis artibus damnum plerisque intulere. Septuaginta tantùm armati, qui se Rançonierio in Apostolorum deserto oppido adjunxerant, triginta Mamalucorum & septuaginta Tupicorum impetum, repressâ utrorumque rabie, fortiter sustinuerunt. In hoc conflictu Catechumenorum uni, quinque acceptis vulneribus, cranium fractum est, adeò deformiter, ut cerebrum per plagas erumperet, & sequenti die vermicibus scateret: hunc desperatâ salute corporis Rançonierius sacris undis abluit, & Divo Xaverio, cujus festum agebatur, Angeloque Custodi commendatum, ut aliis succurreret, solum deseruit. Ad quem post octiduum revertens sanum & vegetum reperit, tantâ admiratione, ut asseruerit nihil se totâ vitâ vidisse mirabilius: nec ab quoquam dubitatum, patentissimo miraculo Divi Xaverii & Angeli Custodis ope fuisse sanatum.

CAPUT

DESTRUCTIS his oppidis, Socii in omnem partem se vertebant, quò disper-
 sis aut captivis Indis opitularentur. Rançonierius adibat Mamalucos, ante
 quos identidem pectus denudabat, rogans, ut se potius mactarent, quàm filii suis
 in Christo carissimis nocerent: irritò tamen conamine, ferocissimis hominibus
 contra omnem pietatis sensum obduratis: qui veriti, ne Gualachi, Pataguzæ, & Hispani,
 in Itatinensium vindictam conjurarent, abactis circiter mille capitibus, primis
 aliorum oppidorum deprædatoribus citato passu se adjunctum ivere. Antequam
 ex Itatinensium finibus simul omnes abirent, Nicolaus Enartius ad eos ire ausus,
 importunis precibus Nianduabusuyum redemit: præterea abeuntium vestigia in-
 sequutus, è vinculis fugientes consilio & ope adjuvans, plurimis salutis fuit: inter quos
 S. Josephi ducem recepit, quem cum è fugâ prædones terrahere tentarent, experti
 sunt, quantum libertatis cupido fortitudine animata posset: nam unus contramul-
 tos se defendit, donec in tutum se reciperet. Mamalucorum odio aliquot Tupici
 ad Enartium transfugere quidem, sed Itatinenses prodicionem suspicati, omnes ad
 unum trucidavere. Mamaluci abeuntes testati sunt, nullam se Barbarorum natio-
 nem Itatinensibus fortiolem invenisse: & itinerum difficultates periculâque exag-
 gerantes, se nunquam ad eos populationis ergò redituros affirmavere: Nautarum
 scilicet more, tempestate durante mare detestantium, & ad eentis abjurata, navi-
 gationem redeuntium. In transmissione fluminis Itatinenses Casiqui simul omnes
 longâ carenâ inferti, obortâ repente tempestate, factò naufragio periere. Reli-
 qui captivi, deficiente commeatu, ad esum viperarum & fœdorum animalium cum
 Mamalucis adacti sunt. Quas res Didacus Rançonierius ad Socios scribens in hæc
 verba prorumpit. *Pudeat, inquit, me esse desidem in opere animarum, dum latrones è
 Brasiliâ per immensam trecentarum leucarum solitudinem, per sylvas & scopulos, nullo ser-
 mone commeatu, in perpetuum mortis metum venire non veniunt, ut corpora capti vent.
 Quid in die ultimi iudicii respondere poterò, ni, excusâ recordiâ, tantum saltem pro lu-
 crandis animis Christi sanguine redemptis ausus fuero, quantum latrones pro perdendis
 corporibus præstant.* His cogitationibus animatus, post discessum Mamalucorum
 Ignatium Martines ad Assumptionis urbem auxilium ab Paraquario Prætorè, &
 consilium ab Collegii Rectore, flagitaturum amisit. Et mox ipse rem restaurare
 satagens, per afflictam Provinciam excurrit, aditò sæpè vitæ periculo. Nam Itati-
 nenses suspicionibus depravati altè imbiberant animo dicta Mamalucorum, auso-
 rum asserere, ab Sociis Jesu ad regionem depopulandam se fuisse vocatos. Ex
 hæc origine ita abalienati sunt plerorumque animi, ut turba Indorum ad occiden-
 dum Rançonierium impetum fecerit: nec defuere, qui lunatis jam arcubus & sagittis,
 in ejus pectus directis, in hæc verba proruperint. *Tu, inquebant, prodromus latro-
 num fuisti, tu eos in nostras terras induxisti, quâ viâ vos è Guairaniâ, eâ illi ad nos venire:
 dictis addidere ferociam, vocatis ad eum mactandum tribus Indorum turmis, à
 quibus tamen, Deo protegente, liber evasit.* In Angelorum oppido reperit sacra
 prophanata, ipsismet Indis Itatinensibus, concepto ex suspicionibus in Socios odio,
 authoribus. In Sancti Josephi coloniâ, omnia vastata circum se perspicuens antus soli-
 tudinis impatiens, laqueo sibi gulam fregit. Passim Indorum pagi fumabant,
 municipibus ad latibula dilapsis, aut hinc inde phanaticorum more effusis: & quia
 Mamaluci, qui abierant, sparserant famam, alteram suorum turmam ad Paraquariæ
 pagos destruendos profectam fuisse; quò se verterent, nec Socii, nec Indi satis apud
 se constituebant, paulatim tamen, juvante Deo, suspensiones evanuerunt, & res denuo,
 uti sequenti anno videbimus, utcumque restaurata est. Illud notatu dignum,
 quod in comperto deinde fuit, sudorem illum è Crucifixi imagine eo tem-
 poris momento fluxisse, quo Mamaluci & alii prædones, collatis capitibus, depo-
 pulationem decreverunt. Bono scilicet Jesu Sociorum suorum laboribus hinc
 & alibi compatiante. Minus luctosa visa est hæc Itatinensis depopulatio, quam-
 vis maxima, quòd omnium lachrymas Guairaniæ vastatio transmigratioque ex-
 haurisset.

CAPUT
 XXIII.
 Gesta post
 devastatio-
 nem oppi-
 dorum in
 Itatinensi
 provincia.

Rançonierius
 pro evasit
 mortem sper-
 nit.

Nianduabu-
 suyus recit-
 miter.

Itatinensium
 fortitudo cõ-
 mendatur.

Casiqui
 submergitur.

Rançonierii
 zelus ani-
 matorum.

Pericula.

Omnis.

CAPUT
XXIV.
De rebus in
Tucumania
gestis.

1633.
Didaci Ri-
biri mori.
Andreas
Foransea
moritur.

Salense Col-
legium elu-
vione de-
struitur.

CAPUT
XXV.
Joannis Da-
rii ortus, e-
ducatio, &
officia.

Patria.
Studia litte-
rarum.

Doctornatus.

Vocatio ad
Religionem.

Missa ad In-
dos.

CAPUT
XXVI.
De quibus-
dam Joan-
nis Darii
virtutibus.

CORDUBÆ Tucumanorum fatis concessit Didacus Ribeirus Lusitanus Sa-
cerdos, ante undecim annos in Societatem cooptratus, religiosâ vitâ, animi
demissione, morum candore, & aliis virtutibus præ cæteris (nam quis singulos
laudet) memorandus. Boni-æris Collegium luxit Andream Jordanum, in reg-
no Neapolitano Zitirolæ natum: hunc portum tres & viginti annos continuato
labore religiosè adjuvit. Moriens dæmone instigante animi diffidentis, & pænè
de Dei bonitate desperantis, motus ad eò turbulentos sensit, ut pænè de æterna
ejus salute conclamarum videretur. Quos motus excepit lux cælestis menti ejus
ad eò suaviter & patenter immissa, vix ut dubitaretur post tenebras visurum lucem
æternam. Salense Collegium templumque fluminis exundatio penitus diruit:
Socii in lectulis ad quietem se compoluerant, quando eluvionem sensere, quorum
prima cura fuit Venerabile Sacramentum in tutum recipiendi: quo peracto, supra
culmen templi corpora rutaturi conscendêre, unde ruinæ metu in subiectas arbo-
res se demittentes, ægrè mortem evasere: vix enim transilierant, cum templum
exundatione disturbatum, & paulò post domus, salvâ supellectile, eversa est.
Socii liberalitate & benevolentia magistratûs translati in aliam domum, ejus partem
in formam ædis sacræ adaptavêre. Excursionem per Tucumaniam fructu & labore
aliâs relato factas, non est cur sigillatim singulis annis cum tædio referam.

IN Esterensi Tucumania urbe principe valdè flebilis fuit mors Joannis Darii,
inter prima hujus Provinciae decora numerandi, & jure merito Societatis he-
roibus ab Nierembergio additi. Natus is Altavilla Neapolitani regni, in primaria
planè domo. Parentum curâ pueritiam adolescentiamque pietate & studio litte-
rarum, partim Neapoli, partim Salerni excoluit; ubi supremum in utroque jurè
Doctoris gradum indeptus, juri dicendo se addixit; sed quòd clientem suum è li-
quidissimo jure dolosus judex deturbasset, averfatus periculose artis technas Soda-
litio Virginis MARIE, sub Petro Antonio Spinello Neapoli, tum Societati JESU
Romæ, anno ætatis vigesimo-quinto se mancipavit. Exacto Religionis tyrocinio,
subministrum in domo professa, tum successivè in seminariis Græcorum, Germa-
norum, & Nobilium, ministrum egit. Inde clarescere viri virtus, expetique pro
altioribus ministeriis cœpit. Sed Darius sensit se ab Summo Numine pro ambienda
India sollicitari; nam cum JESUM suum in Eucharistia adoraret, rogans ut se diri-
geret per vias rectas, indicaretque, num verè ad Indos vocaretur, audit loquentem
intus JESUM in hunc planè sensum: *O, Dari, si in Indias navigas, multa te manent
crucis.* Quâ voce auditâ, sensit se Crucis desiderio totum inflammati. Quare nihil
de oraculo dubitans, ad Claudium Aquavivam Generalem pergit, à quo subsidiariis
Sociis in Peruviam navigaturis (nam Procurator Peruanus in itinere obierat) præ-
ficitur. Abeunti Clemens Octavus benè apprecatus, nominatim Indorum animas
ei commendavit: quæ vox Summi Pontificis totâ vitâ ipsi valuit ad renovandum in
Indiis laboribus fervorem; aiens, non torpere debere in eo munere, quod Supre-
mum Numen, per suum in terris Vicarium, commendaverat. In Indica naviga-
tione à Confessionibus fuit Cusquensi Episcopo, asserere solito, nullum se hominem
aliquando reperisse cordi suo magis conformem. Julide in Peruvia per annum com-
moratus Aimarram linguam didicit, exercuitque, donec ab Joanne Sebastiano Pro-
vinciali, cui carus fuit, in Tucumaniam sub finem præteriti sæculi mitteretur. Cor-
dubensem domum, Provinciae deinde caput, primus rexit. Calchaquinam vallem,
positâ sede, primus occupavit. Sancti Michaelis, Esterensis & Riocensis Colle-
giorum fundamenta jecit. Reliquam vitam aliis sedibus regendis, Apostolicis ex-
cursionibus, & cæteris nostræ Religionis exercitationibus utilissimè posuit. Exem-
pla virtutum, quibus omnes vitæ periodos asperfit, pauca ex multis divisim tradam.

PER quadraginta annos nullâ nocte supra tres horas dormivit, residuum tem-
poris orationi tribuebat. Ad arcendum somnum pro cœnula carnem nun-
quam gustavit. Ab serotino domesticorum colloquio perpetuò abstinuit, quò diu-
tius cum Superis conversaretur. Christi pro nobis passi doloribus, Virginis

MARIE

MARIÆ prærogativis, Angeli Custodis favoribus, D. Ignatii, & aliorum Sanctorum virtutibus contemplandis, singulorum dierum intervalla distinxerat, haustam inde cœlestem lucem ad dirigendas ex Dei voluntate exercitationes utiliter reflectens. Aiebat, cogitationes illustrationesque divinitus immixtas perpetuâ incubatione fovendas, ne improles evaderent, comparatione sumptâ ab gallinis; pullos suos non excludentibus, si interruptâ incubatione ova refrigerescere linant. Id idem explicabat exemplo eorum, qui manfos cibos diu concoquunt, & aliorum, qui digestionem necessaria tempora prævertentes, insalubres escas identidem deglutiunt: afferebat enim, non tam multipliciter ciborum, quàm eorundem ruminacionem esse salubrem. Quadragesimali aut Jubilæorum tempore, dum alii Socii ob concursum pœnitentium, aut frequentiam habendarum concionum, tempora exercitiorum spiritualium decurtant, ipse è contra de somno aliquid decerpens aliquantò plus orationi vacabat, alimenta pro pœnitentibus & auditoribus ab summo Numine petens: aiebat enim nutricem, quò plures lactat infantes, eò abundantiori cibo indigere, ne tenuitate victûs lac deficiat. Quomodo, inquit, erubescit cor meum verbum bonum, si ex mensâ Dei parcè comedam? Si quis de prolixitate in faciendo Sacro conquerebatur, hâc fermè ratione compecebat. Si, inquit, tu me mediatorem inter te & Prætorem in gravi negotio constituisses, profectò non quereretur, quòd prolixè rem tuam agerem; cur ergo querulus es, dum apud Deum idem facio? Si quid audiret frivoli ab nostris, aut aliis narrati, cum hac voce imponebat silentium: Frater mi, quid hoc ad salutem? Amore Dei inflammatus ex qualibet re cœlestis pabuli buccellam excerpbat. Dum lavabat manus, animi puritatem desiderabat: si fluentes rivus cerneret, se existimans exclamabat: Ah, cur eodem impetu anima mea non currit ad Dominum! Potofinum montem aliquando cernens, & tot mortalium curas in eo eviscerando intentas: O stultæ, inquit, & inanes hominum curæ, Christum, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei, perituræ glebæ, infinitis propè laboribus & periculis acquirendæ postponentium! Conscientiam suarum moderatoribus narrare solebat immisiones cœlestes menti suæ illapsas, comparari posse cum copiosa pluvia agros inebriante, unde spontaneæ lacrymæ, & jaculorum ad instar in cœlum evibratæ precatiunculæ. Libellum repleverat illustrationibus Divinis, quas in Exhomologeteriis cœlitus exceperat. Ad fovendum amorem Divinum corpus suum, tanquam hostem, afflictabat. Per quadraginta annos linteaminibus ad cubandum nunquàm est usus. Brevisimum somnum super asserem nudum carpebat: flagellationem, & asperum cilicium, nullo die omisit. Romæ tribus in sedibus ministrum agens, noctu diuque ad infimas usque servulorum sordes devolvebatur. Hispali tempus navigationis præstolans, ea dedit in triremibus, angiportibus, & nosocomiis, ferventis operarii exempla, ut Socios omnes fatigaret, & domus profectæ Præpositus egerit de eo retinendo, spondens, si annueret, rem se cum Generali tranfacturam. In Indiis præter Aimarram linguam, Quichoam etiam & Kakensem calluit, incredibili Indorum emolumento. Per totam Tucumaniam pauperum pater ferebatur, mancipium Indorum se ubique profitebatur. Quamdiu Rectorem egit, nulli unquam stipem negavit. Privato, ex Majorum facultate, nunquàm ipsi defuit, quod daret. Saccos aut corbes in cubiculo patenti habebat, quos locupletiores cives panibus, aut aliis rebus replebant, ipsius manibus distribuendis. Si quandoque contingeret saccos suos, aut corbes vacuari, suam Crucem portatilem his imponebat, fidenter dicens, Crucem cibos allaturam: nec unquam confidentia inanis fuit, nam mox aderant, qui vacuos farcirent. In summa annonæ caritate, cum ditissimos cives fames etiam affligeret, & Joannes Darius omnis generis homines ex suis corbis & saccis aleret, numquam tamen evacuati sunt. Ex omni Tucumania, & Peruvia ipsa, pecuniæ largiendæ submittebantur ab divitibus hominibus, eleemosynas suas tanti viri manibus sanctificari volentibus. Dicere solitabat, ei nihil deesse posse quòd daret, qui liberalis esset, & Deo fideret. Quando post exactum confessionibus audiendis integrum diem nihil domi suppeteret, quòd ori admovent, Patrem suum cœlestem compellabat his verbis. Pater mi, hodie tibi servivi, tuarum partium nunc est,

*Sanctos colit.**Variè illustratur.**Animi pia sensa exprimit.**11170
11171
11172
11173
11174
11175
11176
11177
11178
11179
11180**Corporis afflictatio.**Linguarum studium.**Eleemosyna.**In Deum filium.*

filium tuum nutrire; & mox infallibiliter experiebatur paternam Dei manum, civibus cœlitis permotis necessaria submittentibus. Deficiente omni cibo, ad excipiendos numerosos hospites, ad Patrem cœlestem filiali confidentiâ conversus, illicò expertus est benevolus; nam tot ferula sub vesperam ad eum missa sunt, ut in plures dies sustentandis lautè hospitibus sufficerint. Deficiente etiam fermè domi oleo, noluit sebo lampadem ad cohonestandum Venerabile Sacramentum ali: non inutiles honore exhibitione, nam postridie civis dives duo grandia olei vasa in plurimos mentes suffectura submitit. Diu noctuque agris aderat mirabili caritate, vestes, supellectilem, & omnia sibi detrahens, ne quid cuivis deesset. Obvios quosque interrogabat, num aliqua in re suâ operâ indigerent: si affirmarent, ob oblatam benefaciendi occasionem gaudio exilire videbatur. Denique in Socios, externos, peregrinos, Indos, Hispanos, nosocomia, & carceres, tot & tanta contulit, ut inter primæ notæ eleëmofynarios, approbante Cœlo, computandus videatur. Tucumanix Prætor frigidissimâ tempestate Collegium Sancti Jacobi summo mane ingressus, immutato vultu Darium convênit, quem sic affatus fertur: *Fidem somniis temerè non habeo, ô Pater, narrabo tamen tibi hodiernum somnium meum. Visus sum, inquit, mihi videre scalam pede terram, summitate cœlum attingentem, & huic impositos omnis generis pauperes, qui te, ô Pater, per scalam ad Cœlum de manu in manum evehebant: cum verò etiam eò ascendere vellem, tertio repulsam passus sum, cum hac voce. Si vis Darium ascendentem sequi, imitare ejus in pauperes beneficentiam; quo dicto exprofectus ad te venio, sanctè promittens, omnia mea in tua potestate futura.* Hæc Prætor, qui ne verba dare videretur, grandem in præsentiarum pecuniæ summam, & deinceps usque ad mortem multa, & sæpè, Joanni Dario donavit pauperibus distribuenda.

CAPUT
XXVII.
De ceteris
ejusdem a-
ctis & vir-
tutibus.

Compatie-
batur mis-
ris.

Extempo-
ria concio-
nes.

Fervor con-
cionantis.

NOSTER Darius peccata acriter, peccatores blandè, in concionibus & privatis congressibus tractabat: aiebat, compati infirmis, præcipuum esse infirmitatis antidotum. Quot eâ compatiendi arte è visco vitiorum extraxerit: quot inimicitias compescuerit; quot in Societate vacillantes confirmavit, non est facile numerare. Multoties mutarâ derepente præmeditatâ concionis materiâ, aliam Deo plenus arripiebat. Exempli vice esto. Tucumanix Prætozem, in urbe Sancti Michaëlis templum nostrum æstate ingredientem, audierat de calore conquerentem, & ad numerosum comitatum voce altâ dicentem, O quam hujus urbis clima calidum est. Darius, inde arreptâ occasione pro concionis themate verba Prætoris sumens, quàm non calidum esset Sancti Michaëlis clima, si conferretur cum inferni rogo, adeò ferventer demonstravit, ut Prætor post concionem ei se sistens expiari conscientiam suam statim voluerit, & benè grandem pecuniæ vim pauperibus erogandam tribuerit; aliis auditoribus salubriter etiam compunctis. Tucumanix Episcopo, & Prætoze, necnon primoribus urbis, Kalendis Januariis ad templum nostrum pro cohonestando Festo confluentibus, quòd multa ossa mortuorum ad pulpitem pergens offendisset, omisâ JESU nominis laude, tantâ vi mortis materiam tractavit, ut omnibus lacrymas elicuerit. Post supplicationem hebdomadæ Sanctæ, concionem de Christo passo jamjam habiturus, quòd inter auditores Clericum eo die sericas caligas immodestè ostentantem vidisset, mutato consilio, pro Passione Domini invektivam Orationem in eum Sacerdotem habuit: adeò nullius offensione, ut omnes tanquàm oraculum, & de Cœlo lapsum hominem, audirent. In Sanctæ Fidei urbe, templo auditores non capiente, pulpitem concionantis in agrum sæpè transferri debuit, tantâ motione animorum, ut plerique post concionem expiari exposcerent. Et hoc agebat homo Italus nullâ humanâ eloquentiâ pollens, obtusioris linguæ, & Hispanum idioma adeò deformiter tertians, vix ut se explicaret. Quam rem admittans prudentissimus vir è Dominicana familia, pro publica concione non dubitavit asserere, Darium ex illis viris esse, quibus pro eloquentia innocentia vitæ, castimonia pro luxuriæ antidoto, & cætera virtutes pro reliquorum vitiorum alexipharmaco erant. Animi demissionem multis indiciiis prodidit: quamvis enim utriusque juris doctor esset, & Episcopi, Prætores, Sena-

tus Re-

tus Regius, & summi quique viri, consilia ejus maximè probarent: tamen spiritualium coadjutorum gradu contentissimus vixit. Solebat se comparare puello nobili à matre summâ curâ mane compto, & nitidis vestibus ornato, quas vestes petulans puer de die luto & pulvere fœdaret. *Pater meus*, inquiebat, *quotidie in matutina celestium rerum meditatione, Sacrificio, exhomologesi, & gratiarum actione, suâ gratiâ, tamquam pretiosâ & nitidâ veste, me ornat, quam ego veluti petulans puer pulvere & luto imperfectionum mearum quotidie commaculo*: quare tanquam à puero exigebat abs se delictorum pœnas. Invidus dæmon tantis virtutibus sæpè noctu cum ipso congressus fertur, inflicti etiam plagis. In vindictam perditissimi hominis ab Dario ad bonam vitam conversi furens frendensque nares, facto grandi vulnere, ita deformavit, ut medicus assereret eum de vita periclitari. Nec unquam defuere lycophantæ, innocentissimi viri famam vellicantes: immoto semper nostro Dario, & Cruces, quas Dominus disertis verbis, si in Indias navigaret, ipsi promiserat, amanter amplexante. Inter has Cruces computandæ sunt tot regiones Barbarorum ab ipso aditæ, tot itinerum difficultates superatæ, tanto tempore inter Calchaquinos in frequenti mortis periculo perdurasse, toties peste grassante ægris juvenandis se totum tradidisse, in summis caloribus extra tempora ordinaria nunquam aquam gustasse, & ejusmodi sexcenta. Fertur multa prædixisse, priusquam contingerent. Archidiaconus Cathedralis Ecclesiæ dicto scripto que juratus affirmavit, fororis suæ partum, & eventa omnia parientis, sibi narrata fuisse ab Dario absente, antequam humanitùs ea cognoscere posset. Europæo homini, Indorum vexatori immodico, & profligatissimæ vitæ, remedium animæ pertinaciter renuente, prænuñciavit fore, ut aliquando sentiret irati Dei manum. Dicto adhibita fides est, homine illo sine confessione peccatorum miserabili morte sublato. Uni è nostris imminentes molestias, & setiem vitæ imposturum traducendæ: alii denique aliud prædixit, eventu nulla in re fallente. Mortis etiam suæ tempus præcivisse, ex quibusdam indiciis suspicio fuit. Morbum lethalem contraxit ex mœtore, inde concepto, quod grave delictum externi hominis impedire non potuisset, & quod in loco patenti ferventer concionans, caput ipsi doluisset à Sole. Post suscepta piè Sacramenta, ægrotantis deliramenta fuere, Sacerdotes nostros in catechesi tradenda, & ritè sacramentaliter absolvendis pœnitentibus, imitari: satis ut appareret, quid lateret in corde. Præmulgatâ ejus morte, luctus talis per totam orbem institutus est, qualis fuisset, si unaquæque domus dominum suum amisisset. Provincialis ad Præpositum Generalem scribens, tantam fuisse ob Darii mortem Estrensis urbis turbationem asserit, quanta futura putaretur, si mundi exitum nunciaretur: Indis præcipuè in ejulatum effusis. Tota civitas funus cohonestavit. Tucumaniæ Prætor, & Ecclesiæ Cathedralis Decanus, cadaver extulere; nemo fuit, qui Sanctissimum virum obiisse, inter patentandum multis verbis non testaretur.

IN Paraquariæ metropoli, Reip. capita intempestivis negotiationibus rapidum Evangelii cursum retardarunt. Prætor enim Paransensem Casiquium Neophytum nulla alia de causa cum ejus asseclis in vincula conjecerat, quam quod cymbas ex una arbore concavas paulò, quam imperarat, minores ad se advexit: & addiderat vexationi acerba verba, minitans se ad nova Paranz oppida manu armatâ profecturum, esse futurumque, ut Neophyti omnes Paransenfes, vi subacti, Hispanis pro mancipiis essent. Quæ res ita irritavit novos homines, jugi adhuc impatientes, ut nisi Sociorum autoritate susterentur, timendum fuerit, ne quid novarent. Sed eosdem Episcopus longè exacerbavit magis, qui oblitus laudatæ abs se Societatis tot tantaque, quamra oculis perspexisset, pro Dei causâ molitæ, privatis emolumentis velificans, in animum induxit suum, Ecclesiæ suæ proventus longè majores fore, si novorum Paranz oppidorum cura Societati demeretur, & clericis aliis, in quos restrictum jus non haberet, commendaretur. Id ut assequeretur, prætenfis in speciem causis, quasi Neophyti sub Societatis cura Quartas partes & Decimas non solverent, Socios omnes Paransenfes sacris interdixerat. Et jam parabant Prætor & Episcopus graviora, ni Petrus Romerus Sociorum præfectus, falee in melle

reliçtâ

Demisso
animo.Dæmonis in
eum odium.

Præfagin.

Luctus in
ejus morte.CAPUT
XXVIII.
In Paraquariâ Socii vexantur.

Ab Prætor.

Ab Episcopo.

relictâ, utrique obstinisset. Qui citatissimo ad Assumptionis urbem centum leucarum itinere ex Urvaicâ delatus, Prætozem primùm convênit, compositissimis verbis rogans, ne novos homines contra Regis Catholici mentem terreret nimis imperiis, néve vexationibus pacatos irritaret. Barbaros paulatim & leniter domandos esse, sic domitos, leges & imperia capefituros. In quam rem multis ultro citroque agitaris, tandem perpulit Prætozem, ut in suam utcumque sententiam concederet. Cum Episcopo, pertinaciùs negotium suum urgente, fortiùs agendum fuit. Igitur diplomatibus Regum Catholicorum & Pontificum in Societatis favorem expromptis evidenter demonstratum est, eò jus Episcopi non extendi, ut posset ob eas causas religiosos homines sacris interdiceret. In his rebus dum sunt, Provincialis Vasquius adveniens longè majus pondus habuit ad dissolvendas Episcopi machinas, eò iterum obliquè collineantis, ut amotâ Societate externos Sacerdotes in Neophytorum Paranensium oppida, cum certâ Evangelicæ propagationis pernicie, induceret. Ad quod evertendum expromptis non unâs Regis Catholici litteras, disertis verbis imperantis, ne quis temerariò ausu vellet Societatem ab curâ Neophytorum, quovis prætextu, se inconsulto subtrahere, aut quomodocumque vexare. Cui rei cum autoritatem suam Prætor jam benevolus interposuisset, Episcopus tandem dedit manus; & Petri Romeri ad Paranam revertentis vestigia premens, iterum nova oppida invisit, Neophytosque confirmavit.

Uterque conciliantur.

Conciliatio confirmatur.

CAPUT
XXIX.
Acaraienses & Iguasuani transmigrant.

HAs vexationes excepit belli metus, & transmigratio duorum oppidorum. Iverat jussu Majorum Pater Joannes Augustinus Contreras, adverso Paranâ reliquias & supellestem destructæ Guairaniæ advecturus. Sed eunti, & famosum præcipitium prætervecto, aliquot Mamalucii occurrerant, operosè seiscitantes de Iguasuano & Acaraïensi Neophytorum nostrorum oppidis ad Paranam sitis, narrantesque tres Mamalucorum cohortes cum Itatiniensi præda non procul abesse. Quæ res suspicionem movit novæ invasionis. Quare Joannes Augustinus, unde venerat rediens, quàm citissimè potuit Iguasuanos & Acaraïenses per se, per litteras verò Petrum Romerum, de periculo monet; qui extemplo nunciis per Paranâ & Urvaicâ oppida missis, Socios, quanto numero potuit, ad se vocat. Postquam frequentes convênere, conceptis verbis voto firmatis, pro tuendo grege capita sua cuiusvis mortis periculo consecrantes, ad arma Neophytos animant. Inter quos excelluit ardor Romeri, pro se summa discrimina ambientis, & autoritate præoccupantis. Interim Acaraïenses, increbrescente prædonum famâ, oppidum suum delerentes concremantisque, Itapuanis, & Corporis Christi oppidanis, aliquot dierum itinere se adjunctum venere, ubi, depositâ spe patriam repetendi, hætenus perseverant. Quapropter ad Iguasuanos periculo eximendos Petrus Romerus proram & animum convertit. Satis constabat illud oppidum conservari non posse, nisi aliò transferretur: nam præterquam quòd triginta leucarum intervallo distractum erat ab aliis Neophytorum coloniis, facilis erat, seu fluvio, seu terrâ, è Guairania descensus. Cæpto igitur transmigracionis consilio, de loco agi cceptum est. Campus erat ad Urvaicam Conceptionis, & Divi Xaverii colonias inter medius, fundando oppido opportunus, sed circumflexum erat iter, & quinquaginta leucarum, verabanturque Patres, ne quemadmodum maxima pars Guairaniæ Neophytorum in transmigracione petierant, id Iguasuani ob eandem causas succederet: quam formidinem dissipavit potentior metus ab hostibus, & ratio dictans, satius esse partem, quam totum, periclitari. Adde quòd Romerus rem faciliorem reddidit, imperato per oppida reliqua commeatu, & contractis undique navigiorum auxiliis, frequentibusque Sociis transmigracioni adesse jussis. Siebis mille & ducenta Iguasuano- rum capita sine gravi incommodo translata sunt, & constructo in Urvaicâ littore oppido, reservato Mariæ Majoris titulo, inter Urvaicenses computari cæpere. Ne transmigrarent, demon Angeli lucis & Regiæ Cælorum specie adolescentulo aliquoties se spectandum præbuit, promittens, si in patria remanerent, suo patrocinio à Mamalucis & aliis periculis futuros indemnes: eoque res procefferat, ut à multis

Petri Romeri vigilantia.

Acaraienses oppidum suum deserunt.

TUTA D
JUVXX
reputat in
opidum
revertit.

Iguasuano- rum transf- migratio.

credetur:

crederetur : sed indicio hujus rei accepto, dæmonis fallacia, Sociorum vigilantia, dissipata est. Multi, ut fit, transmigratori resistunt, antiquis sylvis se abducentes, quos Socii & fideles Neophyti repetitis excursionibus à fuga retraxerunt. Præterea interjecto tempore crevit oppidum (in quo ego per biennium vixi) novis accessibus Barbarorum grandi Christianæ rei incremento.

TRADUCTIS Iguasuanis, decem oppida ab Societate constructa in Urvaicensi regione censebantur, de quorum rebus hæc pauca accipe. In Conceptionis oppido in memoriam patientis Christi introductus publicæ flagellationis usus magnam admirationem habuit : nam viri puerique ad eum se acerbe cruentavere, ut modus adhibendus fuerit rigori, eò magis commendando, quòd ea gens suis corporibus indulgentissima sit, & ante susceptam Fidem etiam pro castigandis pueris nomen flagrorum penitus ignoraret. Sed Fide semel imbuti ardebant plerorumque animi pro admittis delictis in se severissime animadvertentium, & alia virtutum exercitia Europæis Christianis usitata usurpantium. In eo oppido ducenta & quatuor capita Christianis accessere. Sed longè plures in Piratinensi colonia, quorum incolæ Neophyti Ethnicos summâ curâ conquistos Sociis baptizandos tradidit. In Japæivensi oppido, publico apparatu, & remotorum populorum concursu, Venerabile Sacramentum primò expositum est. Purificatæ Virginis colonia fortuito igne magna ex parte flagravisset, ne flamma templum involveret, statua Reginae Cælorum opposita est, optimo successu. Numerus Caasapaminensium hoc anno ad partes Christi traductorum quingentos & viginti superat. In Sancti Francisci Xaverii oppido trecenti nonaginta & unus, magna ex parte adulti, salutaribus aquis immersi sunt. Ex Caaguaram gente viginti-quatuor capita se ultrò Sociis tradidit. Transfugarum manipulus ad ovile Christi postliminiò etiam reductus est. Hoc oppidum in commodiorem locum translatum, sub tanto patrono hæctenus feliciter, aucto numero, perennat. Socii in Assumptæ Virginis Neophytorum colonia præter quadringentos & octo adultos, octoginta-novem infantes baptizavere. Imaginem portentoso sudore apud Acaraïenses commendabilem è Parana huc translata magnâ pompâ in templum invexere. Neophytus à popularibus suis monitus, ne Sacrum die festo omittere vellent, post spretam monitionem repentino fato interiit. Alterum Sacri etiam audiendi die festo negligentem fulgur interemit. Nonnemo sub initium Quadragesimæ sacros Cineres spernens, eo ipso tempore, quo Neophyti cineribus ritè aspergebantur, à prædonibus fœdè trucidatus est. In Caaroënsi Sanctorum Japoniæ Martyrum oppido, sub cura Josephi Oregii & Petri Spinosa quingenti & octoginta-duo Christiano ritu abluti, & quadraginta paria Matrimonii vinculo adstricta sunt : in Quadragesima subinde uno die trecenti numerati, qui se asperâ flagellatione exciperent, pueris vix infantia egressis parentes suos exemplo animantibus. In Principum Apostolorum apud Caasapaguaçenses, Adriano Knudio ministro, quadringentos adultos, & ducentos infantes, Christianorum albo inscriptos fuisse constat. Nec minores fuere progressus apud Caapienses, Petri Molæ infatigabili labore rem Christianam promovente. Sancti Caroli oppidi Patroni imago, Ludovici Bergeri penicillo depicta, magno Caapiensium plausu, non sine pompa, in templo collocata est. Ex hoc compendio viri cordati conjicient magnos Sociorum Urvaicensium labores, diu noctuque animarum prædæ invigilantium, & latebras omnes ac sylvas excutientium, quo certatim, quanto maximo numero possent, Christi gregem auferent.

PORRÒ quamvis tanta, quanta narravimus, ad Urvaicam gerebantur, longè tamen notabiliora fuere Tapensis Provinciae incrementa. In Sancti Michælis oppido Christophorus Mendocça, & Paulus Bennavidius octingentos & quadraginta-quatuor magno labore abs se reductos in numerum filiorum Dei coopravere. In Sancti Thomæ colonia nongenta adultæ ætatis capita, præter sexcentos infantes, ab Ludovico Ernoto & Emmanuèle Bertot Christiano ritu lota sunt; longè pluribus in utroque oppido in Candidatorum catalogum relatis. Ibidem Indum quinque

O o

pellicibus

CAPUT
XXX.
De Urvaicensibus
coloniis.

Ibidem quatuor-
decim voluntaria ca-
stigatione.

Quatuor et
ducenti bap-
tizantur.

Item viginti
supra quin-
gentos.

Item 391.

Circa
quingenti.

Sacri viola-
tor castigat-
us.

Et cinorum
sacrorum.

582 bap-
tizantur.

Item sexcenti.

Et totidem
fermè alii.

CAPUT
XXXI.
Sanctorum
Michælis
& Thomæ
oppidorum
incrementa.
844 bap-
tizati.
Item mille et
quingenti.

pellicibus clam implicitum, eoque Baptismi rennentem, taurus ex improvise ferè discerpit, tantum vitæ relinquens, quantum sufficit ad detestandam præteritam pervicaciam, Baptismumque admittendum. Fœminam diu se reduci recusantem, & populares suos, ne Christianis accederent, remorantem, fulgur cum prole cineravit. Duo oppidi duces sacro Fonte immersi, grande momentum attulere ad vicinos remotosque populos alliciendos. Unus ex illis Araçaius, antequam primo Sacramento initiaretur, longam habuit ad circumstantes Orationem de futilitate Ariolorum, adeò plausibilibus rationibus, ut Sacerdotes nostros sui laudatores, & multos è popularibus imitatores, habuerit. Is ipse terram, latè exploraturus, multorum dierum itinere usque ad mare pergens, reperit aliquot Mamalucos, turpi hominum negotiatione oram illam infestantes, è quorum cohorte nescio quis Europæus ad Socios scribere ausus, ne se suis populationibus interponerent, omnibus iniecit metum futuræ invasionis. Inda mulier statim post Baptismum infinis precibus impetratum, sylvam ingrediens, fera credita ab marito & fratribus suis, minori corporis damno, quàm animæ emolumento, telis transfixa interiit. Ethnicus cardiaco morbo laborans in ignem vi ægritudinis excussus, adeò deformatus est, ut viscera paterent, & carboni similior quàm homini videretur: tamdiu tamen supervixit, donec unus è Sociis accurrens, paulò ante mortem Sacramento eum expiaret.

CAPUT

XXXII.

Sancti Josephi oppidum fundatur.

Trecentis & quinquaginta familiae redactæ.

Catechumeni mori.

Puelli filii.

Seni innocentia.

287 baptizantur.

CAPUT

XXXIII.

Nativitatis Virginæ colonia a-

INTER Sancti Thomæ & Divi Michaëlis oppida, unius fermè diei utrimque itinere, Itaquatia, locus montosis sylvis obsitus visebatur, ejus incolæ Ethnicè nullum lapidem non movebant, quo unum de Societate impetrarent. Petrus Romerus spes eorum alens, promiserat fore, ut voti compotes fierent, dum Provincialis è Paraquariæ metropoli veniret. Hæc promissione non contenti, cognito, Provinciam ad Paranam peruenisse, gentis primores ad eum destinant, rogaturos, ne se cupitissimè frustrare vellent. Sed Provincialis de eorum desiderio præmonitus, Josephum Cataldinum, Guairaniæ oppidorum primum fundatorem, eo fine abs se jam amiserat, ut apud eos oppidi fundamenta jaceret, Divi Josephi nomen sortituri. Cui Itaquatiani occurrentes, remisso Provincialis adeundi consilio, mirum quantum exhilarati sunt. Cataldinus ubi ad designatum locum venit, templo domoque ad nostros usus adaptatis, oppidi fundamenta adeò feliciter jecit, ut primo statim tempore trecentas & quinquaginta familias reductas Religionis Christianæ sicientissimas censuerit. Singulis diebus ad signum campanæ citatissimo cursu ad templum advolabant, stimulante eos desiderio catecheseos perdiscendæ, sine quâ Baptismum frustra peti non ignorarent. Puer eo fine ad templum dum properat, offendiculo in terram toto corpore delapsus, antequam Baptismum percipere posset, exanimatus obiit: non desperandum tamen aliqui putavere, ob Baptismi desiderium animæ salutem fuisse consequutum. Puellus æger Ariolum malè affectas partes superstitiosè fugere parantem, spreto parentum jussis, abs se generosè repulit, & quia ad dormientem veterator redierat, suxeratque, adeò puer excanduit, ut è domo paternâ se proripiens, ad Cataldinum multum lachrymans, ejulansque venerit, qui innocenti puero prædixit fore, ut pro detestatione veteratoris artis indubiè (quod factum est) corporis sanitatem consequeretur. Cataldinus sylvas & latebras pro more excutiens ad indagandos Barbaros, unum reperit in depontanâ ætate nullius gravis actualis noxæ reum, adeò ut seni illi, quem Josephus Anchieta nihil contra legem naturalem peccasse compererat, compararet. Is post susceptum Baptismum, ut spes est, ad caelos evolavit. Ex Itaquatiani Cataldinus hoc anno non plures octoginta & tribus adultis, præter centum & nonaginta-novem infantes, in album Christianorum retulit: cæteris pro more dilatis. Societas verò ex eâ gente hæctenus circiter quinquies mille & octingentos Christianos fecit.

EODEM fermè tempore & modo aliud oppidum positum est in alto monte, Ararica dicto, cujus hæc origo fuisse traditur. Cuniambum, Mboipei insignis Casiqui germanum fratrem, Franciscus Ximenius apud Caaröenses degens,

& inter-

& interjecto tempore, Petrus Romerus beneficio conciliaverant: qui in patriam rediens, popularibus suis Societati convocandæ author fuerat. Ad quam imperandam, templum domumque suo Marte superiori anno ædificaverant, & frequentibus nunciis ad Socios missis doctorem veræ legis exigebant potius, quam postulabant: eoque processere, ut de uno è duobus Sociis in Sancti Michaëlis oppido degentibus clam rapiendo, incenso religionis Christianæ desiderio, collatis capitibus jocōne an serio: agitarint. Cognitis eorum votis, Provincialis Vasquius Petrum Alvarum eò mittit cum potestate oppidum fundandi, Nativitatique Beatæ Virginis consecrandi. Primus Alvari labor fuit nongenta & viginti-septem, magnâ ex parte puerilis ætatis, capita baptizare: secundus, adultos catecheli informare; tertius, vicina loca ad augendum oppidum excutere, tanto successu, ut primo anno novella respublica octingentis catechumenorum familiis steterit. Porro ex Araricanis, apud quos ego alio translato magnâ animi lætitiâ triennium degi, hæcenus Societas novies mille & octingentos circiter sacro Fonte immerfit.

NEc hîc stetit fervor Sociorum, nam sub id tempus trans Igaim fluvium, seriem Tapensium montium secantem, penetravit, procurante Itapaiu, potente earum terrarum casiquio, qui Petrum Romerum & Christophorum Mendocam in S. Michaëlis oppido conveniens affirmavit, si Igaim transmittere secum vellent, oppidi fundandi materiam oportunitatemque reperturos. Ambo eò iter moliti, longè plura quàm Barbarus promiserat invenere; nam quadringentæ familiæ, desertis pagis, in unum locum concurrerant, tantam propensionem animorum ostentantes, quantam ab dudum cultis populis exigere posses. Ibi igitur Crux solemni ritu crecta, infantes baptizati, & in Tutelarem surgentis oppidi Sancta Anna electa est. Cujus oppidi curam suscepit Ignatius Martines, in Guairania & Itainenfi provincia multa cum laude ante versatus, qui ante finem anni octingentas familias, magno labore abs se reductas, computavit. Ex quo numero quot futuris temporibus Christo accesserint, Societate adnitente, quamvis authentici libri perierint, factâ cum aliis oppidis comparatione, facilis conjectatio est. Quamquam non omiserim adnotare septem millia & septingentos ab non-nemine fuisse numeratos. Ex hoc loco Christophorus Mendocã ad Ethnorum vicum delatus, adulescentes duos captivos, funestæ mactationi post sagemam destinatos, feliciter redemit.

DUM hæc in unis Tapensium montium crepidinibus gerebantur, duo alia oppida in obversa eorundem montium parte condebantur, de quorum origine, situ, & progressu, hæc pauca accipe. Circa Igaim fluminis capita campi latissimè excurrunt, magnis nemoribus per intervalla distincti. Inter quæ nemora nominatissima erant Ibitiruna, Ibitirabebo, & Mondeca, à pinetis abundantissima, quarum arborum altitudo, dum ad maturitatem pervenere, centum & viginti pedum esse proditur. Tanta verò est eorum rectitudo, ut tornatæ potius, quam sine cultu natæ, videantur. Dum adhuc crescunt, per æquales intercapedines ramos in modum coronarum circummittunt, qui suâ sponte paulatim decidentes, reservatis tantùm vestigiis, nodos relinquunt, adeò duros, ut arte levigati ossibus politis, quàm ligno similiore esse videantur. Hujus regionis incolæ præcandibus pinis magnam anni partem vescuntur, quorum sapor haud admodum ab Europæis juglandibus differt. Reperitur etiam Paraquatiensis herba, Indorum delicia, & aptorum caprearumque ingens copia, itaut accedente modicâ agriculturâ, indigenæ rebus apud se natis non ægrè se sustentent. Ad has sylvas Tapensis Provinciæ appendices ante biennium Petrus Romerus cum aliqua spe gentem ad oppidum Sancti Caroli biduo inde distans reducendi excurrerat, sed inde, quòd ægrè se à patria rerum abundantissima, abduci indigenæ sinerentur, de novo oppido condendo seriò agitatam est. Superiori itaque anno cum ea spe in Quararæipotentis Casiquii terris Ibitirunæ objectis Petrus Mola, jussu Romeri, Crucem erexerat: exinde Quararæus, & Tupaminus Casiquius Mondecaënfi sylvæ incola, omnem adhi-

può Araricanos ponitur.

Araricanorum Religionis desiderium.

Petrus Alvarus is præst.

Infantes baptizati.

CAPUT XXXIV. Sanctæ Annæ oppidi fundatio.

Ignatius Martines is præst.

Octingentis familiis reductis.

7700 baptizati.

CAPUT XXXV. Oppidi Sanctæ Theresiæ initia.

Pinetorum descriptio.

Eam gentem Petrus Romerus prius adit.

Deinde Petrus Mola.

*Franciscus
Ximenes &
alii.*

bebant operam, quò unum de Societate impetrarent: utriusque verò Casiquii
vorum implevit Franciscus Ximenius, eò missus cum potestate oppidum inchoandi.
Venientem cum Hieronymo Porcelo Quararæus eleganti prorsus Oratione excepit,
cujus argumentum fuit, numerare corporis sui partes, & asserere tantam in singulas
diffusam fuisse lætitiã, quantam verbis explicare non posset. Designato oppidi
locò multi Barbari ad condendum templum domosque incredibili alacritate con-
volavère, adeò ut nec frigore, nec pruinosâ tempestate, ab opere se abstrahi per-
mitterent. Gens hæc à pueris mento sibi oblongos lapides pro barbula inferit:
quem morem dum Socii arguunt, aientes indecorum esse, his additamennis defor-
mare corpora, quæ Deus fecisset; effecère, ut pueri omnes evulsos hos lapides in
ignem projicerent, veriti, ne mos barbarus Religioni Christianæ obstaculo esset.
Mulieres certatim suos infantes Baptismo offerebant, non ignaræ ab Sociis non de-
serendos, quos Christo genuissent. Jactis his fundamentis, utriusque Socio ad curam
Urvaicentium oppidorum, unde venerant, redeundum fuit, donec hoc, de quo
scribimus, anno Franciscus Ximenius eò denuò mitteretur, cum mandatis incœ-
ptum oppidum in commodiorem vicinioremque locum transferendi, quod statim
præstitit, designato in Tupaminii terris oppidi loco, ad quod ædificandum inco-
lendumque Quararæus cum asseclis (quamvis agrè patrios montes desereret) &
circumjacentes populi frequentissimi convenère. Hoc oppidum Argentei fluminis
Prætoris postulari Sanctæ Theresiæ dicatum, Franciscus Ximenius Augusto mense
regendum suscepit, qui Joanne Salas adjutore in tantam auxit magnitudinem, ut
primo foundationis anno octingentas familias numerârit. Infantes Christi caractere
in Baptismo insigniti sunt, provectæ ætatis hominibus solito more dilatis.

*Octingenta
familie re-
ducuntur.*

CAPUT
XXXVI.
Sancti Joa-
chimi oppi-
di initia.

*Barbarorum
ad Religionem
propensio.*

DUM hæc agitentur, Petrus Romerus ad designatum Sanctæ Theresiæ op-
pidum, superatis Tapensis provinciæ montibus, eo sine perrexit, ut venturo
propediem Provinciali viam ejus senio accommodam inveniret. Montes jam
prætergresso Caruañus, potens Casiquius, cum aliquot asseclis occurrit, aiens se
etiam teneri desiderio Religionis Christianæ, & oppidi fundandi, nec de fore ex
circumjacentibus locis colonos, si Sacerdos concederetur. Romerus benignissimè
hominem amplexatus, latè excurrit in laudes miserentis Dei, per sese barbaram gen-
tem moventis, ut æternæ salutis adjumenta quærerent. Porro perspectâ loci &
hominum conditione, non potuit non annuere Barbarorum postulatis. Nam præ-
terquam quòd summopere desideraret, tot animas dæmoni creptas Christo asserere,
intererat Tapensis Provinciæ hunc locum occupari, quo Sanctæ Theresiæ oppidum
cum aliis coloniis, in altera montium crepidine erectis, quodam quasi vinculo con-
necteretur. Electo itaque loco, Crucem solemniter erigit, infantes in perpetuandæ
sedis tesseram baptizat, surgens verò oppidum Divo Joachimo consecratum, interim
dum Sacerdotem accersit, Francisco Ximenio commendat: qui eò paulò post ex
pinetis delatus, magno vicinorum populorum concursu, extemporalis opere ædem
sacram extruxit: in quâ extruendâ cum petrosum solum erigendis palamentis ob-
sisteret, barbara virago, incensa desiderio Religionis, operarios magnâ voce ani-
mabat, aiens laboris præmium fore veræ legis doctorem, & cum eo Cælum impe-
trare. Postmodum Joannes Suarius, hujus oppidi primus institutor, domum &
templum multitudinis capax condidit. Barbaros verò tanto numero collegit,
quantus justo oppido satis foret. Dum ad hujus coloniæ foundationem solâ Cruce
& precum Breviatio armatus pergeret, interrogatus à Sociis, quibus instrumentis
templi molem erigeret, & quibus præmiis gentem novam alliceret, respondit,
Evangelii semen secum ferre, nec aliâ re indigere.

*Joannes
Suarius iis
præst.*

CAPUT
XXXVII.
Franciscus
Vasquius
Provincialis
Indorum
oppida lu-
strat.

INTERIM Provincialis è Paraquariæ metropoli veniens, Paranam & Urvaicam
Socios inspiciendo prætervectus, ad Sancti Caroli oppidum pervénit: unde Sanctæ
Theresiæ novam coloniam petens, crus sibi ex gravi casu læsit, quare reliquum
iter humeris Indorum delatus perfecit. Ab Sanctæ Theresiæ oppido, Sancti Joa-
chimi colonia octavo lapide distans visebatur: inde transmissis montibus, reductos

in alterâ

in alterâ montium parte populos lustrans, cognovit Ethnicos alios Religionis Christianæ & fundandi oppidi desiderio teneri, quos spe alens, & Sanctos Cosmam & Damianum in eorum Tutelares designans, per Viperarum flumen ad Ibicuitum descendit. In itinere obvios habuit aliquot Barbaros horum fluminum accolas, oppidum sibi erigi & Sacerdotem concedi postulantes: sed quia oppida multiplicari vetabat raritas Sociorum, Barbaris suasit, ut se Japeiviensibus Neophytis, quod pedetentim fecere, adjungerent. Quaquâ transibat, Indos largè donabat, ita ut ex tot Catechumenorum Neophytorumque millibus nullus indonatus abierit. Mox reflexo per Urvaicam & Paranam itinere, ad Sanctæ Fidei urbem contendit. Post ejus discessum in Tapensium montium ultimo pæne angulo, Societas aliud oppidum sub finem anni condidit sacris JESU & MARIÆ nominibus dedicatum. Locus, in quo positum est, Ibiticarain vocabatur, quò tot coloni concurrerunt, ut primo foundationis anno quatuor mille capita censa sint, sub cura Petri Molæ, ob bonitatem indolis, & tractandorum Indorum peritiam, memorabilis. Infantes pro more statim baptizati, templum pro instruendis adultis ædificatum. Sic non toto biennio in Tapensi Provinciâ octo oppida ab Societate constructa, & loca alia aliis construendis designata, Guairaniæ jacturam, æquali fermè animarum præfenti lucro, & majori spe, compenfarunt.

AT in Itatinensem Provinciam ducentis leucis ab Tapensi distantem, post superioris anni populationem à Mamalucis factam, Paraquariæ Prætor duas Hispanorum cohortes in subsidium miserat: quæ, quòd abactis jam Indis serò venissent, & milites Indorum servitiis inhiarent, majori detrimento, quàm emolumento, fuere: nam ad Assumptionis urbem reduces, quòd liberiùs miserorum operis abuterentur, Prætori insinuavère, benè se facturum, si Itatinensium curam clericis, non religiosis, traderet. Et jam Prætor præpostero consilio assensurus erat, nî Franciscus Vasquius Provincialis intercessisset, grande reipublicæ damnum prænuncians, si Apostolicis progressibus se interponeret. Igitur Didacus Rançonierius, qui ad urbem Assumptionis venerat, cum amplâ potestate oppida condendi, ad suos Itatinenses cum Justo Vanfurkio & Nicolao Enartio opera Apostolica continuaturus rediit. Quorum hoc anno labor fuit, ex dispersis latronum metu populis, & reductione aliorum Barbarorum, duo oppida erigere: primum ad Tepotium flumen positum, Justo Vanfurkii curæ traditum est: aliud centesimo ab Assumptionis urbe lapide non procul Paraquario, Didaci Rançonierii & Nicolai Enartii industriâ surrexit: quorum difficultates in recolligendis Barbaris, in fame tolerandâ, in ædificandis templis, & domibus, quia omnibus missionariis nostris communes sunt, dicere supersedeo. Evangelicis profectibus mirum quantum offecerit Viri in dignitate positi imprudens dictum, qui Itatinensi Casiquio ad se venienti, jocòne, an serio? cum asseruisset Itatinenses omnes Hispanis aliquando servituros, ab nostris tanquam servitiorum prodromis absterruit. Quamquam pedetentim obstaculum illud amotum est, impetratis ab Rege Catholico litteris, quibus Neophytos nostros per Evangelium reductos ab servitiis privatorum eximens, sibi immediatè tributarios faciebat. Rançonierii oppido non parum incommodavit rumor ab ipsis Pataguis temerè sparsus, ubique asserentibus, Hispanos Paraquarienses, in Pataguas & Itatinenses infesta arma moliri. Quæ res ita perturbavit Indos nostræ curæ subditos, ut quadringenti, duce Nianduabusuvio seniore, transmissis Paraquario, ad montes latissimè protensos, & nostris excursoribus eâ occasione destinatos, transfugerent, quorum plerique ad ovile Christi Pastorum suorum fideli operâ sequenti anno redière.

SUB finem anni Provincialis Vasquius Româ litteras recepit, quibus alteri Provincie præfecturam tradere jubebatur. Hanc ipse quinquennio administravit vario rerum successu, nam sub ipso undecim Guairaniæ oppida destructa: ad Paranam Acaraiensis sedes expuncta, Iguasuana metu belli traducta, Urvaicenses & Paranenses Neophyti repetitâ lue diminuti, Chaquensis provincia bis frustra

*Sanctorum
Cosma &
Damiani
oppidi desig-
natio.*

*FESTU-MA-
rianum op-
pidum con-
ditur.*

*Quater mil-
le capita re-
ducuntur.*

**CAPUT
XXXVIII.**
Apud Itati-
nenses duo
oppida re-
ædifican-
tur.

*Rex Catho-
licus Indis
favet.*

**CAPUT
XXXIX.**
Status Pro-
vincie sub
Francisco
Vasquio
Provincia-
li.

tentata, & oppida Itatinensia pænè in origine oppressa sũnt. Inter prospera verò numerantur, ad Uruaicam Caaroënse oppidum restituisse, ibidem Caafapaguacuensem, Caapiensem, Sancti Xaverii & Assumptionis colonias instituisse, Tapensem provinciam octo omninò oppidis, & Itatinensem duobus occupasse; necnon ad alias regiones viam Evangelio stravisse. Inter eos, quos ab Societate expulit, notabilis fuit exitus cujusdam Nunies, in Paraquaria tenuibus parentibus nati, qui inter externarum rerum coadjutores adscitus, aliquando religiosè vixit, donec ab instituto deflectens, votis solutus, suas res sibi habere jussum fuerit. Postea in Peruvia degens, cum nescio cujus militis bona omnia alex lusu lucratus fuisset, & ab milite rogaretur, ut saltem ensẽ, quo etiam cum spoliaverat, sibi restitueret, nec impetrasset, miles facti indignitate exacerbatus, dissimulatã tantisper injuriã, dormientem pugione eò usque confodit, donec extruderet animam; unde factum, ut idem gladius esset instrumentum supplicii, qui fuerat patricidii irritamentum. Atque hæc sunt selectæ res (nam quis communes & usu tritas in Commentarios referat?) quæ sub Francisco Vasquio Truxillio contingere: cujus patria fuit Truxillum, celebre in Hispania oppidum. Parentes habuit nobiles. In Indias pænè puer cum consanguineo Platensi Canonico navigavit. Limæ in convictu Sancti Martini educatus, Societatem admodum juvenis ambivit, & reclamante licet affine Canonico, tandem obtinuit. Post decursa feliciter studia Sacerdos factus, in Chilense regnum amandatus est, in cujus metropoli diu Collegii Rectorem egit. Inde duorum Provincialium socius, Romam Procurator missus, & in aliquot Collegiis Rector fuit, donec Provinciæ præfecturam capefferet; quã defunctus Collegium Cordubense iterum rexit, reliquam ætatem usque ad annum vitæ octogesimo, & hujus sæculi quinquagesimum secundum privatim, sed utiliter, traduxit. Virtutes tot & tantæ in eo excelluerunt, quot & quantas gesta munera requirebant. Nunquam per sexaginta Religionis annos cubiculum suum est ingressus, quin corpore, animo & voce Reginam Cœlorum in auxilium vocaret. In omnibus Collegiis & plerisque Indorum oppidis aut renovari, aut de novo institui Sodalitia parthenia procuravit: successoris suo Collegia novem in Hispanorum urbibus; in Indorum verò oppidis ab Societate fundatis, viginti-quinque sedes reliquit.

Nunies infelix exitus.

De Francisco Vasquio Truxillii patria.

Nunies.

Virtutibus.

